

ŠVIESA

SAUSIS-VASARIS-KOVAS, 1962

Turinys

Tegu 1962 m. būna dar vaisingesni	2
Leonas Prūseika ir A.L.D.L.D. A. Petrika	3
Daina žodžiams. Eil. Jonas Graičiūnas	5
Šūvis už arimų. Eil. Robertas Keturakis	5
Prisiminus viešnagę Lietuvoje. J. S. Jokubka	6
Gražus rytas. Eil. Jonas Juška	7
Naujo žmogaus auklėjimo galimybės. A. B. Saliotis	8
Akademikui V. Lašui pagerbti. Dr. prof. J. Šopauskas	11
Iš JAV Pilietinio karo istorijos. D.M. šolomskas ..	12
Šenandorio lietuviai prieš 75 metus. Pregresas	15
Neraštingumo problema pasauliui. J. Grigiškis	17
Ta meilė. Eil. V. Žilinskaitė	19
Žeme žemele... Eil. Vilija Šulcaitė	19
Kryžkelės. Eil. Ed. Selelionis	19
Pažvelgus į jau seną praeitį. I Vienužis	20
Tu ateik. Eil. Ed. Selelionis	21
Jos buvo pirmosios veikėjos	22
Garbingai atminčiai L. Prūseikos. Antanas Metelionis	23
“Menas menui”, ar menas liaudžiai. Arejas	25
Svarbus prisiminimas. D. J.	26
Apie tikėjimą į pomirtinį gyvenimą. V. Lazutka	27
Tik motulės širdyje. Eil. K. Kubilinskas.	31
Rūpestis. Eil. Vacys Reimeris	32
Naujasis žmogus. Eil. Juozas Andriuškevičius	32

SVIESA

The Light

Prenumeratos kaina: metams \$1.00
Pavienis numeris 25c.

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 102-02 Liberty Ave., Ozone Park 17, N. Y.

Redakcinė komisija: R. Mizara, A. Bimba. Atsakomingas redaktorius: A. Bimba

Entered as second class matter at the Post Office at Jamaica, New York, under the Act of March 3, 1879

No. 1 Sausis-vasaris-kovas (Jan.-Feb.-March), 1962 XXIX

Tegu 1962 m. būna dar vaisingesni!

Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugijos (sutrumpintai — LLD) naujasis Centro Pildomasis Komitetas su džiaugsmu pranešė, kad “praėjusieji metai mūsų organizacijos gyvenime buvo gražios veiklos metai. Pasirodo, kad ne tik išlaikėme seną narių skaičių, bet dar keletą desėtkų paaugome. Taipgi gražiai išsivertėme ir finansiškai”.

Savo atsišaukime Komitetas “kviečia visus narius, o ypač visų kuopų valdybas ir veikėjus stoti darban. Labai svarbu, kad narių duoklės būtų mokamos ir renkamos anksti, pradžioje metų. Svarbu, kad kuopos laikytų susirinkimus ir bendrai padidintų savo veiklumą”. Toliau: “Nepamirškime padorius lietuvius kalbinti stoti į mūsų LLD. Stengkimės laimėti atgal tuos lietuvius, kurie dėl vienos ar kitos priežasties yra iš draugijos pasitraukę. Įtikinkime juos, kad jų vieta yra mūsų garbingose kultūrinėse gretose”.

Komitetas taipgi primena, kad “labai svarbu savo veikloje nepamiršti mūsų lietuviškos darbininkiškos spaudos, kuri taip gražiai visados mums mūsų veikloje patarnauja. Ruoškime kultūrinius parengimus, visados būkime budrūs, visados veiklūs. Darbuokimės kartu su visais Amerikos žmonėmis taikos išlaikymui. Darbuokimės už

tampresnį ir platesnį kultūrinį bendradarbiavimą su mūsų senąja tėvyne.”

Reikia, kad šitie Centro Pild. Komiteto priminimai ir paraginimai nepasiliktų balsu girioj. Jie verti visų narių ir veikėjų rimčiausio dėmesio. LLD gretų stiprinimas, jos veiklos plėtimas, jos aukštųjų idealų vykdymas gyveniman — visų mūsų reikalas. Nežiūrint to, kad mūsų visų jau ir taip nebe mažas amžius “praturtėjo” dar vieneriais metais, nė vienas “savanoriškai” neprivalome išleisti kovos vėliavos iš savo rankų. Kol pajėgiame, kol mumyse plaka darbininkiška širdis, rūpinkimės savo kultūrinės organizacijos ir visos žmonijos reikalais.

Šie metai žada žmonijos istorijon įeiti labai svarbiais metais. Kaip niekadoms pirmiau kovoje už išlaikymą pasaulinės taikos, už nugalėjimą bekeliančių galvą tamsiųjų jėgų, už pašalinimą iš mūsų gyvenimo visų socialinių, politinių bei ekonominių negerovių šie metai gali būti lemiamiausiais metais.

Žiūrėkime, kad ir mūsų didžiosios LLD gyvenime šie metai būtų savo veikla ir siekimais dar vaisingesni už praėjusius metus. Jie tokiais ir bus, jeigu kiekvienas mūsų su ryžtu ir pasiaukojimu atliksime savo visas pareigas, kurias esame pasibrėžę ir kurias mums primena mūsų organizacijos vadovybė.

Leonas Prūseika ir A.L.D.L.D.

Jo mirties metinėms prisiminti

A. PETRIKA

Prieš metus Čikagoje miręs **Leonas Prūseika** buvo visa savo gyvybine jėga susirišęs su ALDL: jis ją 1915 m. sukūrė, jai dirbo ir ja sielojosi ligi pat savo amžiaus galo. Ne veltui jis vadinamas ALDL tėvu; jis pilnai to vardo vertas.

Dabar jau net buvę didžiausi skeptikai pripažįsta, jog LDLD pažangiajai šios šalies lietuvių srovei buvo ir yra nepavalduojamas švietimo šaltinis. Ji išleido knygų daugiau, nei kuri kita Amerikos lietuvių

organizacija. Jos visuomeninė reikšmė — nepavalduojama. Per 47 savo darbo metus ji subūrė tūkstančius šio krašto lietuvių į savo gretas. Ant daugelio jų kapo jau veja žaliuoja, kiti nuėjo "svetimiems dievams" tarnauti, dar kiti — užsidarę savaime kevale marinuojasi. Ją (LDLD) neigiamai veikė ir kairiosios srovės išgyventi

politiniai skylimai bei pasidalijimai. Bet ji liko tų audrų nepalaužta, nors jos šakos ir aplamdytos...

Leonas Prūseika visą laiką LDLD likimu rūpinosi. Kiekvienos krizės metu save ir kitus jis klausdavo: kaip bus su LDLD? Jis ją laikė pažangiojo Amerikos lietuvių sąjūdžio stipriausia atrama.

Tačiau LDLD pradžia buvo gana sunki; ji sutiko daugiausia pasipriešinimo ten, kur turėjo rasti talkos. Tie smūgiai buvo taikomi dažniausiai į Leono Prūseikos galvą: jis buvo pravardžiuojamas "oportunistu", "centristu", "avantiūristu" ir kitais nekomplimentariškais vardais. To meto Liet. Soc. Sąjungos vadovų dauguma LDLD kūrimui buvo priešinga; jos kūrimą LSS oficialiai **nesankcionavo**. Jai prieštaravo tokie stambūs LSS veikėjai kaip Juozas Šukys, vadinamas LSS tėvu, Ch. Hermanas-Purvis, jo žmona Marė Račiūtė, Juozas Jukelis ir daugelis kitų. Mat, vieno LSS suvažiavimo tarimu, buvo sukurta akcinė bendrovė Darbas, kuri pardavinėjo akcijas — šėrus po \$5. Už tuos pinigus buvo žadama leisti knygas, nes pati LSS tam reikalui pinigų neturėjo. Tačiau organizacijos (LSS) nariai (o Darbo akcijas pirkė tik sąjungiečiai) į tai reagavo gana šalta; akcijų buvoarduota labai mažai, vos kelios. Spaudoje Darbas buvo smarkiai kritikuojamas, vadinamas nepraktišku, neįgyvendinamu ir pan. Pagaliau Darbo bendrovė buvo visiškai likviduota; jokios knygos ji neišleido.

Taigi Darbo šalininkai ir buvo atkakliausi LDLD priešai; jie kaltino ją merdėjančio Darbo "pasmaugimu". Didžiausias L. Prūseikai, ir kitiems LDLD kūrėjams, kaltinimas buvo metamas dėl to, kad į šią organizaciją galėjo stoti ir ne LSS nariai. Bijotasi, kad LDLD netaptų antrąja Tėvynės Mylėtojų Draugyste, kurioje anksčiau socialistai irgi turėjo didelę įtaką, kol jos neužvaldė tautininkai ir eks socialistai (J. O.

Širvydas, "Lietuvos" redaktorius B. Balutis, Jonas Grinius ir kiti). Ši "palšųjų minių" fobija kairiojoje srovėje tuo metu buvo gana aktuali. Ot, kai kurie manė, suplauks į mūsų sukurtą ir išauklėtą organizaciją "palšosios minios" ir nusineš ją! Tai buvo neginčijamai kairusis sektantizmas, žmonių bijojimas, kurį taip vykusiai Leninas numaskavo savo knygoje "Kairumo liga komunistiniame sąjudyje".

Kai kurie to meto stambūs LSS veikėjai ir kalbėtojai, kaip pav. velionis Jonas Perkūnas, turėjęs nemaža įtakos, buvo kraštutinis ir nepermaldaujamas LDLD priešas. Jis dėjosi dideliu LSS patriotu, nors pats jos nariu nebuvo (sakėsi priklausęs amerikonių socialistų partijai). Jis savo skaitlingose kalbose bei laiškuose smarkiai puolė kuriamą LDLD ir jos kūrėjus; jis rašinėjo savotiškus laiškus įžymesniems asmenims ir šiaip vedė nešvankią agitaciją prieš LD-LD. Vienam LSS veikėjui 1919 m. jis rašė sekamai (laiško kalba netaisyta):

"Paduodama jog jus, Sanjungietis, teipgi prigulite prie LAISVĖS ir LDLD burių. Juodu, sklaidimu Sanjungos spėkų, kenkia Sanjungai. Atsisakykit. Tada sanveikčiau noriai. Bet ne iktol".

Kaip LDLD pirmininkas, 1919 m. rugsėjo mėn. parašiau J. Perkūnui oficialų laišką, klausdamas:

"Girdėjau, kad jūs agituojate prieš LD-LD sakydami, būk minėta organizacija kenkianti L. S. Sąjungai. Kadangi Sąjungos reikalai mane apeina nemažiau, kaip kitą, ir kadangi aš nenoriu dirbti Sąjungai kenksmingą darbą, todėl meldžiu Jus atsakyti į sekamus klausimus:

(1) Kokiu būdu LDLD kenkia Sąjungai ir (2)—kokia LDLD turėtų būti, kad ji Sąjungai nekenktų?"

J. Perkūnas atsakė ilgoku laišku, kuriame be kita ko rašė, jog "LDLD laiko susirinkimus sanjungiečių laiku, spēka, kaštais. Ji vaduojasi komitetais—vis ant sanjungiečių gulinčiais. Ir taip iš dalies užsiimdama kuomi Sanjunga savo literatūros skyrius užsiima, bet atskyriai nuo Sanjungos, ji skirsto, vargina, alina Sanjungos narius ir kenkia Sanjungai. 'Kokia LDLD turėtų būti?' Nėjokia!

Jos vieta Sanjungoj. Sanveikiant darbas visados lengvesnis, kaštai mažesni ir vaisiai, nesulyginamai gausesni.

LDLD gimė, Drauge, per suviliojimą Sanjungos dvasės LAISVĖS veidmainiais. Jie, mat, manė jog tokia draugystė bus netik jų garbintoja bet ir palaikytoja, vergė, jog ji bus derli dirva jų sanšlavoms—"literatūrai", jog jos agitacinei ir savo darbai neš jiems riebę pelną; jog pasiskirtus dvigubus šėrus ją pasijungę jie atgaus vis dvigubesniais. (LDLD jokių šėrų nepardavinėjo — A. P.). Likimas, tiesa, lėmė nekiek kitaip, bet suviltieji vis da neatsipeiki ir dikčiai nukenčia, ir Sanjunga—podraug.

Lai toji draugystė nustoja eldėdžiauvusi — jos vieta yra Sanjungoj!"

Kiti LDLD oponentai buvo santūresni, jie taip aštriai prieš jos kūrimą neišstojo. J. Perkūnas buvo ant "Laisvės", ypatingai L. Prūseikos, supykęs. Mat, "Laisvei" atsikėlus į Brukliną, redakcijon buvo priimtas dirbti ir J. Perkūnas. Jis taisyklingai lietuviškai rašyti nemokėjo (kaip matote iš jo laiško), bet buvo tikima jį pamokyti. Tačiau jis ne tik kad tobulintis nesistengė, bet net kitus redaktorius pradėjo mokyti. Tuomet jis buvo iš redakcijos atleistas. Dėl to jis savo asmeninio keršto sąskaitas norėjo suvesti LDLD pastogėje.

Vėliau į LDLD gretas atėjo ir buvusieji jos oponentai. Kai kurie jų stojo ir dirbo nuoširdžiai, norėdami jai padėti, o kiti, kaip patys sakė, einą į LDLD ne "iš principo", bet kad išgelbėti LDLD nuo TMD likimo, t. y. — kad "palšosios minios" ją nepasiglemžtų!

Prie nepalankaus sentimentų kėlimo LD-LD adresu prisidėjo ir ta aplinkybė, kad tada sąjungiečių opinija buvo smarkiai kaltinama prieš to meto t.v. privatinius socialistų laikraščius ("Laisvė", "Keleivį", "Naujienas"). Kai kurie LSS vadai skelbė, kad tik viena "Kova" (LSS organas) tikrai gina darbininkų reikalus, o kiti laikraščiai leidžiami biznierių, oportunistų, kad jiems rūpi tik pelnas. Negalima sakyti, kad tasai kaltinimas buvo visai be pagrindo, tačiau apgailėtina tai, kad pati kova ne visuomet buvo vedama objektyviai, princi-

piniai; dažnokai buvo nuslystama į subjektyvaus atspalvio sferą.

Leonas Prūseika rūpinosi LDLD reikalais net sunkiai sirgdamas. Viename LDLD suvažiavime (rodos, prieš ketvertą metų) buvo nutarta išleisti Amerikos lietuvių pažangiojo sąjudžio istoriją; žinoma, tai turėjo būti kartu ir LDLD istorija. Darbas buvo pavesta Centro Komitetui. Buvo pradėta rinkti numatomai istorijai medžiagą (atsiminimus). L. Prūseika tuo klausimu buvo gyvai susidomėjęs. Kai 1959 metų pradžioje dėl širdies sunegalavimo kabinėtą uždariau ir iš profesijos pasitraukiau, jis man rašė:

“Staigus nutarimas atsiskirti nuo savo pacientų, kurių tarpe aš buvau vienas iš pirmutinių, nustebino mane. Išrodo, kad nukentės abi pusės. Pačiam juk irgi bus sunkiau, nes reikės atprasti nuo metodiško darbo, nuo pastovaus darbo.

Jei kam iš to bus naudos, tai žurnalisti-

kai, jeigu su ja sustiprinsi ryšius. Pats juk būtum buvęs geriausias mūsų redaktorius, jeigu ne dentisterija.

Aš jau turiu planą. Apsiimkie redaguot, ar koordinuot, LLD sumanytą istoriją mūsų išeivijos. Ką manai? Ir idėjiniai ir techniniai tam esi pasiruošęs. Kitaip, man rodosi, mes istorijos neturėsime. Kaslink manęs, tai aš dideliam darbui netinku. Ką sakysi? Tuo reikalu parašiau A. Bimbai.”

LDLD Centro Komitetas man apie tai niekad neužsiminė. Minėtosios istorijos rašymo ir leidimo sumanymas šiuo metu, rodos, jau miręs. Memuarų (atsiminimų) konglomeratas tai dar ne istorija.

Taigi Leonas Prūseika nuo LDLD yra **neatskiriamas**. Jis ją sukūrė, išaugino ir išauklėjo, jis jai dirbo ir buvo jos ideologinis vadas. Už tai kiekvienas sąžiningas LDLD patriotas gali ir turi jam nusilenkti. Garbė jam!

DAINA ŽODŽIAMS

Visokių žodžių žemėje gema,
Bet tu, žmogau, tik gražiausius vartok:
Nuo pirmojo kreipinio “mama”
Lig kosminio laivo “Vostok”!
O geras žodi, užgimęs pasauly,
Su meile žmogui ištartas,
Dažnai tu sieloj uždegi saulę,
Iš mirusių prikeli kartais!
O klaikūs nežmoniški žodžiai, —
Tegul joks vaikas jų tart nesimoko!
Jūs širdį kaip peiliai skrodžiat,
Neprikeliat, — užmušat žmogų!
Visur turi būti žmonės laimingi —
Antarkčio speiguos ar kaitroj Sacharos.
Iš kelio traukitės, žodžiai siaubingi:
“Kolonijos”, “pančiai”, “vergai” ir “karas”!
Balti, juodi ir geltoni poetai,
Tegul jūsų žodžių širdies daina
Valingai rimuoja visai planetai:
“Vergų, vergavaldžių ir karų — gana!”
Aš trokštu, kad laisvę žmogus dainuotų
Ir tiestų į žmogų draugystės ranka,
Kad visos pasaulio dainos rimuotų
Gražių gražiausią žodį “Taika”!

Jonas Graičiūnas

ŠŪVIS UŽ ARIMŲ

Šuo, per naktį skalines, užkimo.
Rudenio laukų tylumoje
Driokstelėjęs šūvis už arimų
Nerimu suvirpo troboje.

Motina ilgai prie lango klausės —
Ar ir vėl šuo niršiai nesulos.
Net kinivarpa, sienojų graužus,
Stabtelėjo, slėgiama tylos.

Kažkodėl ir laikrodys nutilo,
Tartum viską kambary girdįs.
Lango stiklas dzingčiojo įskilęs.
Garsiai beldės vaikiška širdis.

Į neramią tylą įsiklausęs,
Aš norėjau būt stipriu stipriu
Ir išeit į naktį, į tamsiausią,
Vėl uždegti sodžiaus žiburių,

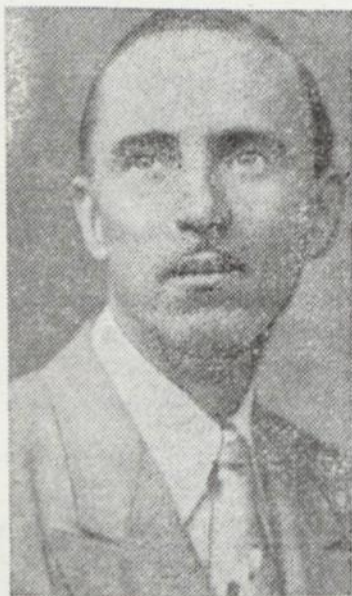
Sugražint merginų skambų juoką
Ir melodijas aidžių dainų,
Pasakykit visiems: ramiai miegokit —
Šianakt aš budėti išeinu.

Robertas Keturakis

PRISIMINUS VIEŠNAGĘ LIETUVOJE

S. J. JOKUBKA

Beveik po trejų metų lankymosi Lietuvoje vartau Grožinės literatūros leidyklos Vilniuje išleistą albumą "Svečiai Tarybų Lietuvoje", kuriame ilgiems laikams įamžintas pirmosios ir antrosios pažangių Amerikos lietuvių turistinių grupių 1959 metais svečiavimasis tėvų žemėje. Tai gal viena iš vertingiausių dovanų, kurią tų grupių turistams dovanoja albumo autoriai, važinėję po Lietuvą drauge su mumis laikraš-

J. S. Jokubka

čio "Tiesos" korespondentas F. Laurinaitis, fotokorespondentai Ch. Levinas ir J. Kacenbergis.

Vartant albumą, nuo prisiminimų širdis stačiai salsta. Kiek daug buvo praleista malonių dienų, kiek daug aplankyta vietų, turėta susitikimų, užvesta naujų pažinčių! Nors sunku buvo pralaužti vykimo į Lietuvą turistų pirmieji ledai, bet vargas užsimokėjo. Visi, kurie buvome nuvykę įsitikinome, kad per keliolika pokario metų buržuazinių nacionalistų kalbos apie Lietuvą buvo tik begėdiškų melų serija. Lietuvą atradome visiškai kitokią, negu įsivaizda-

vome antitarybinės propagandos klaidinami.

Visų pirma mus nustebino Vilniuje tas, kad nesimatė nei basų, nei nuskurusių žmonių. Stebino ir tas, kad karo padarytų žaizdų reikėjo ieškoti su žiburiu, visos jos beveik užgydytos. Lietuva keliasi, žengia socialistiniu keliu. Šviesaus ir laimingo rytojaus nemato tik buržuazinių nacionalistų palikuonys, apkerpėję praeities dulkėmis, tebekliedanti apie samanotas bakūžes, arklą ir akėčių idilijas.

Kur mes ėjom ir važiuojom, visur matėsi naujo gyvenimo ekonominiu ir kultūriniu atžvilgiu daigai. Miestuose dygo keliaaukščiai gyvenamų namų pastatai, pramonės įmonės, kultūros centrai, muziejai, parkai, skvėrai. Toli už miestų provincijoje ten, kur palikome prieš daug metų senus kaimus ir išsibarsčiusius pakrūmėse vienkiemius, kūrėsi kolūkių gyvenvietės su iškilniais aukštais kultūrų namais ir ilgais ūkiniais pastatais. Viskas, kas sena, griuvo, nyko. Senės ir seniai zurzėdami traukėsi. Naujo gyvenimo kūrėjų priešakinėse eilėse matėsi vis daugiau ir daugiau tarybinėje santvarkoje išauklėto jaunimo, energingo, linksmaus ir pasiryžusio sukūrti per amžius svajotą darbo žmonių laimę, be ponų ir be žmogaus kito žmogumi išnaudojimo

Beveik per trisdešimt dienų viešėjimo Lietuvoje visi mes susidarėm įspūdį, — Lietuvos liaudis stato naują Lietuvą, kurios po keliolikos metų nebebus galima atpažinti. Nuo caro ir buržuazinių laikų užsilikusios kaimų ir vienkiemių triobos baigs sugriūti. Kaimų žmonės sueis gyventi į kolūkių centrus-miestelius. Miestuose dar daugiau pagausės įvairių įmonių. Ištiesi priemiesčiai bus vien tik parkučių ir keliaaukščių apartamentinių namų kvartalai.

Kaip kiekviena statyba neapseina be šiukšlių, tai ir naują Lietuvą statant jų yra. Bet gyvenimas nestovi vietoje, ir naujos Lietuvos statyba nestovi vietoje. Ji kyla, au-

ga, plečiasi. Su kiekvienu naujos Lietuvos statyboje laimėjimu šiukšlės mažėja. Jos yra atgyvenos, jos išnyks.

Vėliau viešėję Lietuvoje kai kurie turistai labai daug dėmesio kreipė į tas šiukšles. Kaip prieš kelerius metus nuvykęs į Vilnių dipukas inž. A. Varnas apstulbo viešbutyje po vonia užtikęs dulkių, taip kai kurie turistai nuvykę į kaimus pas savo artimuosius apstulbo neradę taip, kaip įsivaizdavo rasti. Pasikalbėję su savo giminėmis užmiršo prieš keliasdešimt metų paliktą Lietuvoje ašakotą duoną, kietus namie austus baltinius ir apako.

Dėmesio centre jiems pasidarė artimeji, jų bėdos, nesėkmės, iškentėti per karą vargai ir kančios. Bet kad greta jų ant kalnelio statosi kolūkio gyvenvietė, ūkiniai pastatai ir stūkso aukštai iškilę kultūros namai, tai tik menkniekis. Kad dirvas raižo traktorių traukiami plūgai ir dūzgia kitokios žemės ūkio mašinos turistų nedomina, visa tai jis buvo matęs Amerikoje. Nerimą turistui kelia ir širdį graužia, kad jo giminė negyvena taip, kaip jis svajojo per keliasdešimt metų apie idealų žmogaus gyvenimą socialistiniame krašte. Jis užmiršo, kad Tarybų Lietuva užgydžiusi karo žaizdas pradeda tik statyti. Jis nepastebi, kad jo giminės pasaulėžiūra buržuazinių nacionalistų deformuota, antitarybinė ir numesta šiukšlynan.

Nevisi turistai savo gimines rado antitarybinių pažiūrų. O katrie ir rado tokiuos, nevisi buvo "minkštakūniai". Jie žavėjosi naujos Lietuvos statyba ir kylančiomis prošvaistėmis laimingo darbo žmogui gyvenimo. To gyvenimo, kuriuom netrukus džiaugsis ir zurzliai jų giminės.

Vartau albumą ir galvoju: Kokia buvo didelė laimė aplankyti Tarybų Lietuvą ir savo akimis pamatyti, kaip ji brenda iš vargo balos į šviesų ir laimingą rytojų. Tiesa, Lietuvoje dar yra vargo ir nedateklių. Pažįstu Pietų Amerikos tautų gyvenimą. Mačiau, kaip JAV pietinėse valstijose gyvena varguomenė. Lietuvoje vargas ir nedatekliai tik dulkė palyginus su Brazilijos

cabocklo ir JAV pietinėse valstijose varguomenės vargais ir nedatekliais. Lietuvoje darbo žmogui užtikrintas darbas. O jeigu yra darbo, tai yra ir duonos. Durys į mokslo atviros. Turintis talentą gali plasnoti kiek tik pajėgia. Žmogus vertinamas pagal jo gabumus ir darbštumą, o ne pagal išteklių jo kišeniuje. Dirbk, stengkis ir būsi įvertintas.

Ir ko daugiau reikia!

Jonas Juška

GRAŽUS RYTAI

Rytuos, šiandie, gražus rytas,
Visur jau šviesu.
Saulė greitai aukštyn ritas
Bus šilta, gražu.

Žmonės dirbti eina noriai
Ir turi mintis,
Kad sukūrti visai liaudžiai
Šviesi ateitis.

Jie jau žino, kad jų turto
Tranai nebeės.
Jie uždirba, jiems priklauso,
Jie jį ir turės.

Tuo tarpu čionai atėjo
Gadynė nauja,
Kurioj garsiai suskambėjo
Džiaugsminga daina.

Mat, čia bus jau bendras turtas
Ir žmonės bendri,
Ir nebus jau išnaudotas
Žmogus žmogumi.

Taigi, žmonės jau galėtų
Gyventi šviesiai,
Jeigu jiems nebegrumotų
Juodi debesiai.

Betgi, žinoma, kad saulė
Karščiau šviest pradės;
Debesiai ir žmonių bailė
Išnykti turės.

NAUJO ŽMOGAUS AUKLĖJIMO GALIMYBĖS

A. B. SALIETIS

Tarybų Sąjungos Komunistų Partijos XXII suvažiavimas, įvykęs 1961 m. spalio mėnesį, priėmė naują programą. Apie ją buvo ir tebėra plačiai rašoma bei kalbama ne tik Tarybinėse respublikose, bet ir kapitalistinėse šalyse. Pirmosiose stengiamasi jų žmones supažindinti su programos dėsniais su tikslu juos laimėti tų dėsnių įgyvendinimui. Pastarosiose, aišku, stengiamasi jų liaudį naująja programa pagąsdinti. Kaip ten nebūtų, visur matosi plačiausias tuo istoriniu dokumentu susidomėjimas.

Visų pirmausia reikia žinoti, kad nors ši programa pirmoje vietoje yra Tarybų Sąjungos komunistų ir visos liaudies programa, tačiau joje apibūdintos idėjos šviečia kelią į naują gyvenimą dirbantiesiems visame pasaulyje. Tik tuo ir tegalima suprasti kapitalizmo didžiules pastangas pastatyti geležinę uždangą tarp jo darbo liaudies ir tų idėjų. Niekados pirmiau prieš joki dokumentą nebuvo paleista tiek daug propagandos.

Šiose pastabose mums norisi apsisototi, dėl vietos ribotumo, tik ties vienu šios programos punktu. Būtent ties tuo, kuriame kalbama apie išauklėjimą **naujo žmogaus** — komunistinio žmogaus. Perėjimas iš socializmo į komunizmą reikalauja naujo tipo žmogaus. Bet tas žmogus neišskris iš debesų, neigi jis susikurs iš nieko. Jis turės išsivystyti, pakilti, išsiauklėti. Štai kur įeina partijos sąmoningas vaidmuo, istorinė misija, vadovybė. Su šia programa partija prie to eisianti, to sieksianti, energingai ir sąmoningai už tai kovosianti. Programa yra kelrodis bei gairės to naujo žmogaus ugdytojams.

Svarbieji bruožai

Pirmoje vietoje stovi žmogaus pasaulėžiūros formavimasis. Ji turi būti mokslinė pasaulėžiūra. "Socializmo ir komunistinės visuomenės statybos sąlygomis..." skaitome programoje, "pirmąją reikšmę įgauna mokslinės visų visuomenės darbo žmonių pa-

saulėžiūros formavimas. Idėjinis šios pasaulėžiūros pagrindas yra marksizmas-leninizmas, kaip vientisa ir darni filosofinių, ekonominių ir socialinių-politinių pažiūrų sistema. Partija iškelia uždavinį auklėti visus gyventojus mokslinio komunizmo dvasia, siekiant, kad darbo žmonės įsisavintų marksizmo-leninizmo mokymo idėjas, giliai suprastų pasaulinio vystymosi eigą ir perspektyvas, teisingai suvoktų įvykius šalies viduje ir tarptautinėje arenoje, sąmoningai kurtų gyvenimą komunistiškai. Kiekvieno žmogaus elgesyje, kiekvieno kolektyvo ir kiekvienos organizacijos veikloje komunistinės idėjos turi organiškai derintis su komunistiniais darbais..."

Programoje labai storai pabrėžiamas sveikas naujojo žmogaus požiūris į darbą. "Į auklėjamojo darbo centrą", sakoma, "partija stato komunistinės visų visuomenės narių pažiūros į darbą vystymą. Darbas visuomenės labui — šventa kiekvieno žmogaus pareiga. Kiekvienas darbas visuomenės naudai, tiek fizinis, tiek ir protinis, — yra gerbiamas ir garbingas. Reikia auklėti visus darbo žmones geriausiais darbo pavyzdžiais, geriausiais visuomeninio ūkio tvarkymo pavyzdžiais.

Visa, kas reikalinga žmonių gyvenimui ir vystymuisi, sukuria darbas. Todėl kiekvienas žmogus turi dalyvauti kuriant tas priemones, kurios reikalingos jo gyvenimui ir veiklai, visuomenės gerovei. Žmogus, kuris gautų iš visuomenės kokių nors gėrybių, nedalyvaudamas darbe, būtų veltėdis ir gyventų kitų sąskaita.

Komunistinėje visuomenėje žmogus negali nedirbti. To neleis nei jo sąmoningumas, nei viešoji nuomonė. Darbas pagal sugebėjimus taps įpročiu, pirmuoju gyvybiniu visų visuomenės narių poreikiu."

Naujojo žmogaus moralė

Programoje rimčiausio dėmesio kreipiamą į žmogaus moralę naujoje visuomenėje. Turi keistis ir keisis žmogaus supratimai.

Turės išnykti, sudilti klasinėje visuomenėje išugdyti kreivi, sužaloti, socialiniai nenesveiki atsinešimai.

“Pereinant į komunizmą”, skaitome programoje, “vis labiau didėja dorovinių pradų vaidmuo visuomenės gyvenime, išsiplečia moralinio veiksmo veikimo sfera ir atitinkamai mažėja administracinio žmonių santykių reguliavimo reikšmė. Partija skatins visas sąmoningas piliečių savidrausmės formas, įtvirtinančias ir vystančias pagrindines komunistinio bendrabūvio taisykles.

Atmesdami klasinę išnaudotojų moralę, komunistai iškrypusiems senojo pasaulio egoistinėms pažiūroms ir papročiams priešpastato komunistinę moralę, teisingiausią ir kilniausią moralę, išreiškiančią visos darbo žmonijos interesus ir idealus. Paprastas dorovės ir teisingumo normas, kurias išnaudotojams viešpataujant buvo iškraipomos arba begėdiškai pamiriamos, komunizmas pavėrdžia nesugriaunamomis gyvenimo taisyklėmis tiek atskirų žmonių santykiuose, tiek ir tautų santykiuose. Komunistinė moralė apima pagrindines bendražmoniškas moralės normas, kurias liaudies masės sukūrė per tūkstančius metų, kovodamos prieš socialinę priespaudą ir dorovės ydas. Ypač svarbią reikšmę doroviniame visuomenės vystyme turi revoliucinė darbininkų klasės moralė. Komunistinė moralė socializmo ir komunizmo statyboje praturtinama naujais principais, nauju turiniu”.

Polgių moralinis pagrindas

Naujasis žmogus savo polgiais skirsis nuo senojo žmogaus. “Partija yra tos nuomonės”, nurodoma programoje, “kad moralinis komunizmo statytojų kodeksas apima šiuos principus:

— ištikimybė komunizmo reikalui, meilė socialistinei Tėvynei, socializmo šalims;

— sąžiningas darbas visuomenės labui: kas nedirba, tas nevalgo;

— kiekvieno rūpinimasis išsaugoti ir didinti visuomenės turtą;

— aukštas visuomenės pareigos supratimas, nepakantumas visuomenės interesų pažeidimams;

— kolektyvizmas ir draugiška savitarpio pagalba: kiekvienas už visus, visi už vieną;

— humaniški žmonių santykiai ir abipusiška pagarba: žmogus žmogui — bičiulis, draugas ir brolis;

— sąžiningumas ir teisingumas, dorovinis tyrumas, paprastumas ir kuklumas visuomeniniame ir asmeniniame gyvenime;

— savitarpinė pagarba šeimoje, rūpinimasis vaikų auklėjimu;

— nesitaikstymas su neteisingumu, dykduoniavimu, nesąžiningumu, karjerizmu;

— visų TSRS tautų draugystė ir brolybė, nepakantumas nacionaliniam ir rasiniam priešiškiui;

— nesutaikomumas komunizmo priešams, taikos ir tautų laisvės priešams;

— broliškas solidarumas su visų šalių darbo žmonėmis, su visomis tautomis.”

Harmoningas fizinis ir dvasinis apsiungimas

Programoje išdėstomas visapusiškas ir harmoningas žmogaus asmenybės vystymasis.

“Perėjimo į komunizmą laikotarpiu”, sako programa, “didėja galimybės auklėti naują žmogų, kuriame harmoningai derinasi dvasinis turtingumas, moralinis ir fizinis tobulumas.

Visapusiško asmenybės vystymosi sąlygos susidarė istorinių socialinių iškovojoimų dėka — išsivadavimo nuo išnaudavimo, nedarbo ir skurdo, nuo diskriminavimo pagal lyties, kilmės, tautybės, rasės požymius. Kiekvienam visuomenės nariui yra suteiktos lygios galimybės kūrybiškai dirbti ir lavintis. Nyksta priklausomybės ir nelygybės santykiai tarp žmonių visuomeniniame ir šeimos gyvenime. Asmeninį kiekvieno piliečio orumą saugo visuomenė. Kiekvienam garantuojamas lygus ir laisvas darbo ir specialybės pasirinkimas, atsižvelgiant į visuomenės interesus. Trumpėjant laikui, skirtam materialinei gamybai, išsiplečia galimybės vystyti sugebėjimus, gabumus, talentus gamybos, mokslo, technikos, literatūros ir meno srityje. Žmonių laisvalaikis vis labiau bus skiriamas visuomeninei veiklai, kultūriniam bendravimui, protiniam ir fiziniam lavinimui ir meninei kūrybai. Kūno kultūra ir sportas tvirtai įeis į kasdieninę žmonių buity”.

Kitai tariant, “perėjimas į komunizmą

numato išauklėti ir parengti komunistiškai susipratusius ir didžiai išsilavinusius žmones, sugebančius dirbti tiek fizinį, tiek ir protinį darbą, aktyviai veikti įvairiose visuomeninio ir valstybinio gyvenimo srityse, mokslo ir kultūros srityje”.

Tai daugmaž toks programos numatomas ateities žmogus — naujasis žmogus, komunistinis žmogus.

Bet kaip tas naujasis žmogus atsiras, pakils, gims? “Mes rimtai klysimė”, pasakė TSKP Centro Komiteto sekretorius L. Iljičiovas Visasąjunginiame ideologinio darbo klausimais pasitarime, įvykusiame 1961 m. gruodžio pabaigoje Maskvoje, “manydami, kad naujo žmogaus auklėjimas vyksta stichiniai, automatiškai, veikiant vien tik objektyviems veiksniams. Kad ir kokie jie būtų svarbūs, patys savaime jie dar neužtikrins naujo žmogaus formavimosi be aktyvaus subjektyvių veiksnių dalyvavimo, be atkaklaus ir kryptingo partijos ir visos tarybinės visuomenės ideologinio, auklėjamojo darbo”.

Todėl tuojau po XXII suvažiavimo imtasi visoje šalyje tiek partijos, tiek visos liaudies jėgas telkti tam istoriniam darbui. Pravesta šimtai ir tūkstančiai susirinkimų, pasitarimų, konferencijų įtraukimui į darbą kuo plačiausių sluoksnių.

Darbas ir pastangos Lietuvoje

Į tą darbą įsitraukia visos tarybinės respublikos. Ypatingu ryžtu, kaip atrodo, darbo imasi Tarybų Lietuvos partija ir vyriausybė. Dėmesys vyriausiai kreipiamas į mokyklos vaidmenį tose pastangose. Štai pradžioje š. m. sausio mėnesio Vilniuje įvyko Lietuvos liaudies švietimo darbuotojų pasitarimas. Pranešimus padarė Komunistų Partijos Centro Komiteto pirmasis sekretorius Antanas Sniečkus, švietimo ministras M. Gedvila, Komjaunimo sekretorė L. Barakūnaitė ir kiti.

“Kova už naują žmogų, aktyvų komunistinės visuomenės statytoją”, pareiškė A. Sniečkus, “yra viso mūsų ideologinio darbo generalinė linija.” Ir tą darbą pradėti reikia anksti. “Labai svarbu pradėti žmogų auklėti nuo pat vaikystės, nuo pat pirmųjų jo žingsnių”, sakė Sniečkus, nes “tada jis

geriausiai įsisavina visa, kas nauja. Todėl reikia nuo pat mažens kuo geriau skiepyti jaunimui komunizmo idėjas, ugdyti komunistinės moralės bruožus. Netinkamai išauklėtą žmogų vėliau perauklėti žymiau sunkiau”.

Kreipdamasis į pasitarimo dalyvius, liaudies švietimo darbuotojus, pirmoje vietoje į mokytojus ir mokyklų vadovus, M. Gedvilas sakė: “Mūsų uždaviniai dideli ir sudėtingi, tačiau mes galime ir turime juos gerai išspręsti. Mums patikėtas būsime komunistinės visuomenės piliečio auklėjimas. Ir tai pripildo liaudies švietėjo širdį begalinu pasididžiavimu. Mes turime dirbti nesigailėdami nei jėgų, nei širdies, nei proto. 27 tūkstančių respublikos mokytojų šeima — tai ištisa ideologinio fronto armija”.

Kalbėdama vardu Lietuvos šimto penkiasdešimt tūkstančių komjaunuolių, L. Barakūnaitė sakė:

“Kova už naują komunistinės visuomenės žmogų šiandien vyksta visur — fabrikuose ir kolūkiuose, o ypač, žinoma, mokyklose. Mūsų tarybinėje mokykloje turi išaugti nauja komunizmo karta, apginkluota visų pažangiausia komunistine pasaulėžiūra, visų humaniškesniausia komunistine morale.

Mokomojo-auklėjamojo darbo pertvarkymas, jo priartinimas prie gyvenimo sudaro pačias palankiausias sąlygas sėkmingai išspręsti šį didžiai atsakingą uždavinį — išauklėti žmogų, harmoningai jaungiantį gilius komunistinius įsitikinimus, komunistinę pažiūrą į darbą, aukštą moralę ir fizinį tobulumą.”

Baigdama savo pranešimą Barakūnaitė pažadėjo, kad komjaunimas “visas savo jėgas, energiją paskirs tam, kad išauklėtų žmogų, vertą vadintis pačiu garbingiausiu vardu — komunistinės visuomenės vardu.”

Panašiai ugingai į mokytojus ir kitus švietimo darbuotojus kreipėsi Tarybų Lietuvos Aukščiausiosios tarybos prezidiumo pirmininkas Justas Paleckis.

“TSKP XXII suvažiavime priimtoji programa”, jis sakė, “skelbia naujos epochos — komunizmo sukūrimo epochos — planą artimiausiems 20 metų, nustato, kad per tą laiką turime išspręsti tris pagrindinius uždavinius: ekonominėje srityje — materiali-

AKADEMIKUI V. LAŠUI PAGERBTI

Sunku V. Lašo 70 metų gyvenimą sudėti į trumpus straipsnio rėmus. Jo gyvenimas kupinas didelio, pasiaukojamo darbo, aistringos mokslininko ir visuomenininko veiklos. Vidurinį ir aukštąjį mokslą ėjo Petrapily. Medicinos mokslus studijavo Tartu mieste. Šiose aukštosiose mokyklose formavosi ir brando jo materialistinė pasaulėžiūra. Pirmojo pasaulinio karo metu dirbo fronto gydytoju. 1918 m., išlaikęs valstybinius egzaminus, grįžo į Lietuvą. Čia iki 1921 m. ėjo Rokiškio ligoninės vedėjo pareigas, o vėliau pradėjo dėstyti Kauno Aukštuosiuose kursuose. Fiziologijos srity tobulinosi Berlyno ir Lozanos universitetuose. Įsteigus 1922 m. Kauno Valst. universitetą, Lašui pavedama organizuoti fiziologijos ir fiziologinės chemijos katedrą. Mokslininko dėmesį patraukia mūsų krašto gyventojų mitimo problema. Bendradarbių ir studentų padedamas, jis surinko gana gausią medžiagą, kuri leido įvertinti atskirų gyven-

nės-techninės bazės sukūrimą, socialinėje-politinėje srityje — komunistinių santykių suformavimą, ideologinėje srityje — naujo žmogaus, komunistinės visuomenės žmogaus išugdymą.

Ir visų šių uždavinių vykdymo sėkmingumas yra neatskiriama susijęs su svarbiausiu uždaviniu — į dar didesnes aukštumas pakelti tarybinį žmogų. Tas didysis uždavinys yra susijęs su mokytojų, su visų švietimo darbuotojų darbu tiek mokykloje, tiek už mokyklos sienų.

Kelias į komunizmą,— nurodo Paleckis. — tai didžiulis žmogaus dvasinio kilimo kelias. Žengiant į komunizmą, turi atkristi visa, kas žmoguje dar yra žema ir šlykštu, kas bloga ir paveldėta iš tamsios praeities. Neturės rasti vietos komunizmo amžiuje našažiningumas, melagystė, savanaudiškumas, karjerizmas, pataikavimas, apsileidimas ir daugelis kitų ydų...”

Ateinantieji dvidešimt metų atneš didžiulius socialistiniuose kraštuose, jų tarpe ir Tarybų Lietuvoje, pasikeitimus. O pats svarbiausias ir išpūdingiausias iš visų jų bus pasikeitimas pačiame žmoguje.

tojų sluoksnių mitybą. Šiais klausimais jis yra paskelbęs nemaža darbų. 1945 m. pasirodo gana stambi monografija: “Mitybos mokslo pagrindai”. Be to, V. Lašas vadovavo eilei disertacinių darbų krašto gyventojų mitimo problemomis. Kita problema, kuri yra V. Lašo — mokslininko — dėmesio centre, tai anafilaksija. Anafilaksijos prigimčiai nušviesti jis atliko daug eksperimentų ir parašė 12 mokslinių darbų. Greta šių pagrindinių problemų profesorius V. Lašas domėjosi ir kai kuriais kitais fiziologijos klausimais, darė bandymus, rašė straipsnius.

Didelį darbą profesorius V. Lašas atliko, dar ikikariniais metais organizuodamas fiziologijos, biochemijos ir kitas Medicinos fakulteto laboratorijas, auklėdamas dėstytojų bei mokslininkų kadrus. Ypač produktyvus šiuo požiūriu yra tarybinis laikotarpis.

Tarybų valdžios atkūrimas atvėrė plačius horizontus mokslui. V. Lašas paskiriamas Kauno Universiteto prorektoriumi. Bet prasidėjęs karas nutraukia planus.

Nuo 1946 iki 1961 m. jubiliasas ėjo LTSR MA Gamtos ir taikomųjų mokslų skyriaus akademiko-sekretoriaus pareigas.

Profesorius V. Lašas gyvai dalyvauja mūsų visuomeniniame gyvenime. Jis dirba LTSR MA “Darbų”, “Sveikatos apsaugos” bei “Mokslo ir gyvenimo” žurnalų redakcijose. Jis vadovauja mūsų respublikos fiziologų draugijai.

Tarybinė vyriausybė turtingą mokslinę, pedagoginę ir visuomeninę V. Lašo veiklą aukštai įvertino. 1945 m. jam suteiktas Lietuvos TSR nusipelnusio mokslo veikėjo vardas, 1946 m. išrenkamas LTSR MA tikruoju nariu, o 1948 m. — TSRS Medicinos mokslų akademijos nariu-korespondentu.

Sulaukęs 70 metų, akademikas V. Lašas tebėra kupinas energijos, vadovauja moksliniam darbui, ruošia fiziologijos vadovėlio antrąją laidą, gyvai domisi visuomeniniu gyvenimu.

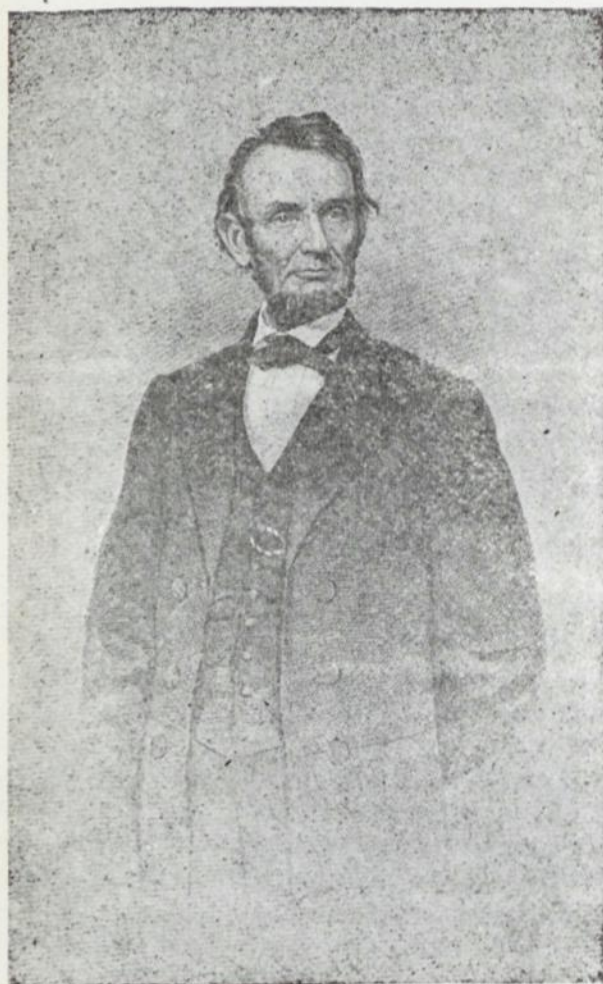
Linkime gerbiamajam jubiliatui sveikatos ir mokslinio nerimo mūsų liaudies labui.

Dr. prof. J. Šopauskas

Iš JAV Pilietinio karo istorijos

D. M. ŠOLOMSKAS

1861 m. balandžio 12 d. pietiečiai (konfederatai) užpuolė Jungtinių Valstijų tvirtumą — Fort Sumter, Charlestono uoste, South Carolina valstijoje, ir tuo pradėjo Pilietinį karą, kuris tęsėsi ketverius metus (1861-1865).

Abraham Lincoln

Karo priežastys ir abiejų pusių jėgos

Prie Pilietinio karo kraštą pamatiniai atvedė pietinių ir šiaurinių valstijų ekonominės ir socialinės skirtingos sąlygos. Šiaurinėse valstijose plėtėsi industrija: steigėsi nauji fabrikai, didėjo miestai, buvo

tiesiami geležinkeliai, daugėjo alginių darbininkų skaičius ir jų dar daugiau buvo reikalinga. Tuo gi kartu pietinėse valstijose viešpatavo dideli žemių savininkai, kurie augino tabaką, medvilnę, vaisius, ir tą pardavinėjo ne vien Jungtinėse Valstijose, bet ir kitose šalyse. Pietiečiai turėjo beveik keturis milijonus negrų, kurių visi suaugusieji dirbo vergais.

Per desėtkus metų JAV Kongrese šiauriečiai reikalavo panaikinti negrų vergiją, nes ji trukdė kapitalizmo besiplėtimui. Pietiečiai, aišku, tam prieštaravo. Užvirė kova už valstybės galią.

1860 metais prezidentinius rinkimus laimėjo Abrahamas Lincolnas — vergijos priešas. Pietiečiai tuojau ėmė ruošti atsimesti nuo Jungtinių Valstijų ir sudaryti savo atskirą valstybę. Jų planus rėmė Anglija, Francūzija ir Ispanija, kurios iš pietinių valstijų gaudavo apie 80 procentų medvilnės, ir kurios tikėjosi po suskaldymo Jungtinių Valstijų vėl atgauti savo kolonijas Amerikoje. Londone Anglija, Francūzija ir Ispanija pasirašė sutartį — remti pietiečius. Ir kaip tik pietiečiai suorganizavo savo valdžią, Francūzija tuojau ją pripažino, į Meksiką iškėlė savo armiją, nuvertė ten buvusią valdžią, o Napoleonas savo giminaitį Maksimilijaną (Maximilian) paskyrė Meksikai imperatoriumi.

1861 m. vasario 4 d. Montgomery mieste, Alabamoje, pietiečių vadai iš Alabama, Florida, Georgia, Louisiana, Mississippi ir South Carolina valstijų susirinko ir nutarė atsimesti nuo Jungtinių Valstijų. Tuojau prie jų prisidėjo dar Arkansas, Texas, Virginia, Tennessee ir North Carolina valstijos.

Pietiečių pusėje buvo 11 valstijų, kurios turėjo 9,000,000 gyventojų, iš kurių 3,953,780 buvo negrų. Pietiečiai išsirinko sau už prezidentą Jefferson Davisą, baigusį karo mokyklą, dalyvavusį karuose ir turintis patyrimo. Viceprezidentu buvo išrinktas A. H. Stephensas. Jie pasigamino savo vė-

liavą, laikiną konstituciją, pasiskelbė atskirą valstybę (Confederate States of America) su sostine Richmondo mieste, Virginijos valstijoje.

Šiauriečių pusėje buvo 23 valstijos su 22,000,000 gyventojų, kurios jau turėjo stiprią industriją. Šiauriečiai turėjo žymų pranašumą prieš pietiečius dar ir todėl, kad jie kovojo prieš vergijos sistemą. Bet, kaip jau sakytą, pietiečius rėmė Anglija ir Francūzija — gamino jiems karo laivus ir visokius ginklus bei amuniciją, ir siuntė "savanoriais" patyrusius karininkus.

Pietiečiai jau pirm užpuolimo Forto Sumterio tvirtumos buvo sumobilizavę apie 100,000 gerai apginkluotą armiją, tuo kartu Jungtinių Valstijų vyriausybė, priešakyje su Lincolnu, beveik neturėjo armijos. Lincolnui paskelbus, kad reikia 75,000 savanorių, į armiją stoji virš 300,000, bet nebuvo nei ginklų, nei kitų reikmenų. Todėl karo pradžioje šiauriečiai radosi sunkioje padėtyje.

Trys frontai ir karo pradžia

Tarp šiauriečių (Jungtinių Amerikos Valstijų) ir pietiečių (Konfederuotų Amerikos Valstijų) frontas nusitęsė iš rytų į vakarus per 2,000 mylių išilgai: Maryland, Virginia, West Virginia, Kentucky, Missouri ir Texas valstijas.

Frontas nebuvo solidus. Pamatiniai susidarė kaip trys atskiri frontai: rytinis, arba vėliau žinomas kaip Potomac upės srities frontas, centrinis — į šiaurę nuo Tennessee ir Georgia valstijų, ir vakarinis — Mississippi upės srities.

Pietiečiai, būdami gerai organizuoti ir ginkluoti, puolė priversti šiauriečius pripažinti pietiečių valstybės atsiskyrimą nuo Jungtinių Valstijų. Centriniam ir Mississippi upės frontuose jie neturėjo pasisėkimo. Nors pradžioje ir įsiveržė į šiaurines valstijas, bet šiauriečiai juos greitai atmušė. Kitaip įvyko rytiniame fronte.

Pietiečiai, sukuopę 40,000 gerai lavintą armiją, kurioje buvo daug anglų ir francūzų "savanorių" karininkų, su 50 patrankų, vadovaujami generolo P. G. T. Beauregardo, puolė paimti Washingtoną, JAV sostinę.

Šiauriečiai tokio paties skaičiaus armiją metė prieš pietiečius su uždaviniu atmušti juos, pereiti į kontrpuolimą, paimti Richmondo miestą ir baigti pietiečių "valstybę".

1861 m. liepos 21 d., prie Bull Run upeilio, apie 40 mylių į vakarus nuo Washingtono, įvyko pirmas didelis mūšis. Šiauriečių armija buvo jaunutė, daug jos karių tarnyboje išbuvę tik po kelias savaites. Aplinkui knibždėjo pietiečių šnipai.

Mūšis buvo baisiai žiaurus. Šiauriečiai užmuštais ir sužeistais neteko 2,896 žmonių, pietiečiai — 1,982. Šiauriečiai buvo priversti pasitraukti. Bet ir pietiečiai, gavę stiprų atkirtį, jau negalėjo vystyti puolimo link Washingtono.

Po šio mūšio frontas priartėjo Potomac upę. Jis per kelis šimtus mylių nusitęsė nuo Pennsylvania valstijos iki Atlanto pakraščio. Iš virš 100 buvusių didelių mūšių laike Pilietinio karo, šiame fronte įvyko virš 40.

1862 m. rugpiūčio 29-30 dd. prie Bull Run įvyko antras didelis mūšis. Jame iš abiejų pusių dalyvavo beveik po 60,000 karių. Jį ir vėl šiauriečiai pralaimėjo.

Tarptautinė padėtis ir pamariai

Prezidentas Lincolnas ir jo draugai suprato, kad karas bus baisiai sunkus. Vien pietiečių laivas "Alabama" nuskandino arba suėmė 60 šiauriečių laivų ir suėmė \$8,000,000 vertės prekių. Laivas "Shenandoah" nuskandino 34 laivus, "Florida" — 36, "Tallahassee" — 27, ir kiti panašiai.

Šiauriečiai paskelbė pietiečiams blokadą. Bet kaip užblokaduoti apie 2,000 mylių pamarių? Prisiėjo iškelti kariuomenę į prieplaukas ir jas paimti. Atlanto pakraštyje, nuo Washingtono iki Floridos, įvyko 18 mūšių, iš kurių šiauriečiai laimėjo 16 ir užvaldė daug svarbių prieplaukų.

Meksikos įlankoje (Gulf of Mexico) įvyko 7 dideli mūšiai už prieplaukas, iš kurių šiauriečiai laimėjo 5.

Lincolno valdžia pasigamino daug upių laivų, kurie Mississippi upe veržėsi aukštyn ir stūmė pietiečius nuo tos galingos upės.

Jungtinių Valstijų karo laivas "San Jacinto" paėmė du pietiečių agentus — John

Slidell ir James Mason — nuo anglų laivo "Trent". Anglija ir Francūzija, pasinaudamos tuo įvykiu, jau ruošėsi užpulti Lincoln valdžią. Šiauriečių nelaimei, prie Chickamauga jie pralaimėjo mūšį ir neteko 16,000 karių.

Rusija JAV pusėje

New Yorko gyventojai nudžiugo, kada kelios dienos po šios nelaimės, į uostą įplaukė Rusijos didžiuliai karo laivai: "Aleksander Nevski", "Peresvet", "Variag", "Vitiag", "Almaz" ir dar apie dešimt mažesnių. Gi beveik tuo pat kartu į San Francisco bazę atplaukė kita Rusijos eskadra, kurioje buvo "Bogatyri", "Kalevala", "Rinda", "Novik", "Abrek", "Gaidamak" ir kiti karo laivai. Rusijos atsistojimas Lincoln pusėje pakėlė šiauriečių ūpą.

Rusijos laivai lankėsi Bostone, Philadelphijoje, Washingtone ir kitose priplaukose. Tarp amerikiečių ir rusų jūreivių išsivystė didelis draugiškumas. Rusų atsilankymo proga buvo ruošiami pokyliai, koncertai, šokiai. Laikraštis "Harper's Weekly" rašė: "Argi nebūtų protinga mums prieš priešų sąjungą pastatyti mūsų sąjungą su Rusija? Francūzijos ir Anglijos sąjunga taip žalinga Rusijai, kaip ir Jungtinėms Valstijoms".

Jungtinių Valstijų valstybės sekretorius William Steward'as pareiškė: "Rusija... yra link mūsų prieteliška kiekviename atsitikime, lyginant su kitomis Europos valstybėmis, ir ji linki mums tyarkyti savo reikalus taip, kaip mums geriausia".

Rusijos karo laivynas išbuvo Jungtinėse Valstijose septynis mėnesius. Ir tik po to, kada šiauriečiai laimėjo kelias pergales, Anglijos ir Francūzijos ūpas "ataušo", tai 1864 m. balandžio pabaigoje jis grįžo į Rusiją.

Mūšis prie Gettysburgo ir negrų paliuosavimas

1863 m. sausio 1 d. Lincolnas paskelbė panaikinimą negrų vergijos. Tas patraukė negrus į pagalbą šiauriečiams. Į šiauriečių armiją įsiliejo 186,000 negrų, 30,000 negrų buvo kariniame laivyne ir 250,000 dirbo federalinėse armijos užnugaryje jos aprūpinimui.

Didžiausias mūšis įvyko prie Gettysburgo, Pennsylvania valstijoje, 1863 m. liepos 1, 2 ir 3 dienomis. Pietiečiai puolė šiauriečius. Jie turėjo 85,000 karių su 272 patrankomis.

Šiauriečiai turėjo 90,000 karių su 362 patrankomis. Kautynės buvo labai žiaurios. Jos baigėsi šiauriečių laimėjimu. Pietiečiai neteko 28,000 užmuštais, sužeistais ir belaisviais. Šiauriečių nuostoliai siekė 23,000.

Po šios pergalės šiauriečiai, generolų U. Grant, Shermano, Meade, Curtis, Garfielido ir kitų vadovybėje laimėjo vieną po kitos pergalę.

1863 m. generolo Grant armijos daliniai ir admirolo Farraguto jūrinės jėgos įveikė pietiečius išilgai Mississippi upę: apvalė jos slėnį ir atkirto Texaso, Louisianos ir Arkanso pietiečius nuo kitų jų jėgų. 1864 m. generolo Shermano vadovaujami šiauriečiai prasimušė per Georgia valstiją iki Atlanto pamario ties Savannah miestu ir vėl pusiau perkirto pietines valstijas.

1865 m. balandžio 7 d., Virginia valstijoje, pasidavė pietiečių generolas Lee su 27,800 karių, o balandžio 9 d. pasidavė jų generolas Johnstonas su 31,250 karių North Carolina valstijoje. Baigėsi pilietinis karas šiauriečių pergale.

Federalinė pusė, vadovaujama prezidento Lincoln, laike karo buvo sumobilizavus 2,213,360 vyrų į militarinę tarnybą. Kare buvo užmušta 140,097, o nuo ligų ir žaizdų dar mirė 224,100.

Pietiečiai savo jėgų skaičiaus nepadavė. Yra manoma, kad jie buvo sumobilizavę 1,500,000 vyrų, iš kurių buvo užmušta ir nuo žaizdų mirė apie 258,000. Bet jų jėgose buvo nemažai ir kitašalių.

1964 metais Lincolnas buvo išrinktas Jungtinių Valstijų prezidentu antrajam terminui. Bet jam neteko tų pareigų eiti, nes 1865 m. balandžio 14 d., Fordo teatre, Washington, pietiečių samdinys John Booth'as jį mirtinai pašovė. Lincolnas mirė sekamą dieną.

Pilietiniame kare žuvo daug žmonių, buvo sunaikinta daug turto. Bet ir po šimto metų nuo jo mūsų šalies negrai dar vis neturi žmoniškų teisių ir laisvių..

ŠENANDORIO LIETUVIAI PRIEŠ 75 METUS

PREGRESAS

Šiandien apie šį Pensylvanijos kietosios anglies centre miestą jau beveik nebesigirdi. Net laikraščiuose korespondencijos rečiau kada pastebimos. Bet 50—60 metų atgal ten buvo lietuvių išeivijos kultūros centras. Ten ėjo SLA organas; ten Vincas Šlekys (Stagaras) leido "Darbininkų Viltį"; ten kun. A. Milukas išleidinėjo savaitraštį "Žvaigždė"; ten buvo skaitlinga ir stipri lietuvių socialistų sąjungos kuopa. Ten lietuvių klestėjo labiau negu gimtinėj Lietuvoj.

Šitą užmirštą, bet įdomią praeitį atvaizduosiu nors trumpais bruožais, remdamasis anglų spaudos duomenimis.

Pirmieji lietuviai į Šenandorį atvyko 1869 metais iš Danville, Pa. Už kelių mėnesių pribuvo kitos dvi šeimos, su baldais atsikraustė iš netolimo miesto Shamokin, Pa. Pirmutinės vestuvės įvyko 1877 m. liepos 8 d. Susituokė Jonas Bradūnas su P. Kudiniūte. Pirmutinės krikštynos buvo 1876 m. — Jono ir Magdalenos Jakubauskų šeimoje; gi pirmutinės laidotuvės įvyko 1872 m. Palaidotas Mateušas Karalius.

Kova su kunigais.

Kuomet lietuvių šeimų skaičius padidėjo, jie sumanė pasistatydinti sau lietuvišką bažnyčią. Pasikvietė iš Lietuvos kunigą Stripinską ir pasistatydino medinę bažnytelę. Prie pastatymo buvo prisidėję ir keli lenkai, kurie, sakoma, apgaulingu būdu bažnyčią užrašė vyskupui lenkų vardu. Tuomet airys vyskupas atsiuntė lenką kunigą Lenarkevičių, nemokantį nė žodelio lietuvių kalbos, lietuviai pasipiktinę pakėlė protestą, pareikalavdami lietuvio kunigo. Bet vyskupas lietuvių protestą ir prašymą ignoravo. Tada lietuviai paskelbė bažnyčiai boikotą ir į ją nesilankė... Bent kelis kartus lietuvių su lenkais įvyko kruvinos muštynės. Kelis kartus vyskupas su lenkų kunigu Lenarkevičium užsiųsdavo ant lietuvių policiją, kuri buožėmis žiauriai daužė lietuviams pakaušius.

Pagaliau lietuviai patraukė lenką kunigą ir airį vyskupą į teismą, norėdami atsikvėpti bažnyčią. Bet teismą pralaimėjo. Tada jie, neturėdami kitokios išeities, nutarė pasistatyti sau kitą bažnyčią. Sudėjo apie 40,000 dolerių ir pasistatė didelę mūrinę bažnyčią, o pirmoji pasiliko lenkams. Bet kiek vėliau lietuviai parapijonys apsižiūrėjo, kad jų ir antroji puiki bažnyčia, kaip "katedra", aprašyta airiui vyskupui. Jie pasipiktinę pasiryžo per teismą atimti iš vyskupo bažnyčią.

Po kelerių metų aštrios kovos teismuose parapijonys bylą laimėjo ir bažnyčios reikalus pavedė tvarkyti parapijos išrinktai komisijai...

Lietuviai politikoje

Kiek vėliau lietuvių imigrantų skaičius Šenandoryje tiek padidėjo, kad, sakoma, jų skaičius perviršijo visas kitas tautas į krūvą sudėjus. Tarp tokios daugumos tautiečių, aišku, daugelis subrendo ir susidomėjo politika. Vieną kartą miesto valdybos rinkimuose buvo išrinkta visa lietuviška miesto "administracija" — nuo burmistro iki konsteibelio. Po tų istorinių rinkimų, girdi, airiai ir lenkai ko ne plyšo iš pykčio. Todėl sekamuose miesto administracijos rinkimuose lietuviai davė nuolaidų ir kita-taučiams, įsileisdami nors po du, tris, į nesvarbias valdžios vietas (postus).

Laike lietuviškos administracijos valdymo mieste įvykdavo ir juokingų nuotykių. Vieną kartą buvo išrinktas miesto burmistru Berznyko dzūkas K. Magalenga. Jisai paskyrė miesto policijos pareigoms eiti, irgi dzūkelį, savo bičiulį, kuris nemokėjo anglų kalbos ir neturėjo nė mažiausio supratimo apie policisto pareigas. Vieną kartą atvažiavo iš Ringtonio klonio vienu arkliu farmerys. Jis, išpardavęs maisto produktus, paliko savo bėroką pakinkytą prie šaligatvio ir nuėjo į saliuoną išsigerti. Arklys kažko pasibaidė ir apvertė vežimą viduryje gatvės. Netoliese stovįs dzūkas policis-

tas tekinas atbėgo tvarkos daryti. Nesura-
dęs arklio savininko, jisai suareštavo arklį
ir nuvedęs į policijos nuovadą (ten pat, kur
ir žmones nusikaltėlius užrakina), įstūmė
į kalėjimą. Kol policistas susirado savo
bosą Magalengą, kad pranešti jam apie
areštuotą arklį, arklys užteršė kalėjimo
grindis... Už tokį "didvyrišką ir narsų pa-
sižymėjimą" policistas gavo išmesti laukan
iš tarnybos.

Puikus lietuvių benas

Tais laikais buvo labai mėgiama organi-
zuoti pučiamųjų instrumentų benus. Šenan-
doris buvo pagarsėjęs kaip "benų mies-
tas", nes niekur kitur nebuvo tiek daug be-
nų, kaip šitame anglies kasyklų miestely-
je. Buvo "Washingtono benas", "Varšu-
vos benas", "Švento Jurgio benas", graikų,
škotų, velšių benai ir t.t. Bet lietuvių be-
nas buvo geriausias ir skaitlingiausias. Šį
beną dažnai kviesdavo paradams į kitus
miestus. Šenandorio miestas buvo vadina-
mas mažuoju "New Yorku", nes mieste ju-
dėjimas buvo visuomet gyvas, didelis. Net
vėlyvomis naktimis būdavo girdimi žmonių
pokalbiai, klegėsiai, arba girtuoklių daina-
vimai, muštynės ir t.p.

Lietuviškų saliuonų (smuklių) buvo pilna
visose gatvėse. Alaus kvortinė stiklinė —
5 centai, o degtinės geresnės stikliukas 10c.,
pigios — 5 centai.

Per kelis metus siautė organizuotos mu-
šeikų gaujos. Vieni vadinosi "Džerijokais",
o kiti "Kolstrokais". Prisigėrę dažnai gal-
vas daužėsi švininėmis buožėmis ("black
jacks") ir misinginiais krumpliais. Policis-
tai nesikišdavo, nes bijojo gauti mušti.

Bet kitaip šenandorio žmonės buvo drau-
giški, svetingi. Lietuvių vaikai neištautė-
davo. Visi gražiai lietuviškai kalbėdavo.
Išmokdavo lietuvių kalbos ir airiai, ir vel-
šiai, ir prūsai. O jeigu kai kurie svetimtau-
čiai ir nemokėdavo lietuviškai kalbėti, tai
nors gerai suprasdavo.

Lietuvių persekiojimas

Prisimenu kaip senesni ateiviai pasako-
davo: kuomet mieste buvo lietuvių dar ma-
žai, tai jiems buvo sunku gyventi. Maino-

se airiai ir velšiai bosai duodavo sunkiau-
sius ir pavojingiausius darbus. Dirbo ilgas
valandas, purvini, prakaituoti, kad net
druska išsisunkdavo iš kūno ant vilnionių
marškinių. Nusikamavę, parėję iš darbo,
nueidavo į saliuonus išsigerti stiklinę alaus,
kad nuplovus gerklęj prikūpuotas anglies
dulkes. Bet dažnai lietuvius užpuldavo
chuliganai, išgerdavo jau užmokėtą lietu-
vių alų. O jeigu lietuvis sumurmėdavo ne-
patinkamą žodelį, tuomet dar gaudavo ge-
rai apkumščiuoti ir išmesti iš saliuono...
Daugelį kartų nekultūringi ir žiaurūs ele-
mentai užpuldinėdavo naktimis lietuvių gy-
venamuosius namus ir juos apiplėšdavo...
Bet tas tautinis lietuvių persekiojimas ne-
sitraukė ilgai. Netrukus atvykdavo iš Lie-
tuvos vis daugiau jaunų ir stiprių vyrų,
ir lietuviai pradėjo atsilaikyti.

Lietuviai kaip kovotojai

Laike buvusių didžiųjų streikų prieš kie-
tosios anglies baronus, lietuviai pirmutiniai
susiburzdavo į didelį vieningumą, parodyda-
mi savo drąsą ir sumanumą pasekminges-
nei kovai prieš kapitalą. Arba kitokiam
žmonių poreikiui iškilus, šenandorio lietu-
viai būdavo greit suorganizuojami ir tap-
davo jėga savo pasibrėžtam žygiui. Pav.,
vos pasibaigus antrajam pasauliniam karui,
šenandoryje mėsa buvo brangesnė 5 cen-
tais svarui negu Mahanoy City, arba Gi-
rardvillėj, kaimyniniuose miesteliuose.

Lietuvės namų šeimininkės pirmutinės
pradėjo zurzėti ir protestus kelti prieš ne-
teisėtą mėsos brangumą. Iš pradžios mė-
sos pardavėjai tik juokėsi iš moterų pro-
testų. Bet netrukus susiorganizavo nema-
žas lietuvių moterų būrelis ir paskelbė mė-
sos pardavėjams boikotą. Prie lietuvių
prisidėjo ir kitų tautų moterys, taip, jog
per kelias dienas padidėjo iki poros šimtų.
Visos nutarė nepirkti mėsos, kol pardavė-
jai nupigins kainas. Už savaitės laiko mė-
sinyčių savininkai pabūgo ir paskelbė spau-
doje, kad jie sutinka nužeminti mėsos kai-
ną po 6c svarui, jeigu šeimininkės atšauks
boikotą. Moterys nudžiugo savo laimėji-
mu ir atšaukė pikietus nuo mėsinyčių. Gra-
ži kova buvo gražiai laimėta.

Neraštingumo problema pasauliui

J. GRIGIŠKIS

Mes, gyvendami Jungtinėse Amerikos Valstijose, rodos, nei nejaučiame neraštingumo problemos, kadangi tik 3 procentus tesudaro neraštingi JAV gyventojai. Tai palyginamai nedidelis skaičius tokių, kurie nemoka skaityti ir rašyti. Bet ir tie 3 procentai kultūringam mūsų kraštui nedaro garbės. Reikia ir tai žinoti, kad ir mūsų krašte yra nemažas procentas tokių, kurie yra visai mažai lankę mokyklą dėl vienokių ar kitokių aplinkybių, daugiausia dėl to, kad mažiems vaikams tenka eiti kur nors į darbą, kad padėtų tėvams išlaikyti šeimas.

Europa taipgi gali pasigirti, kad ir jinau teturi nedidžiulį neraštingų žmonių procentą. Bet kaip su kitais kontinentais — Afrika, Azija bei Pietų Amerika? Ten jau kas kita. Didžioji Indija, šimtmečius buvusi po Anglijos jungu, turėjo visai mažytį raštingų žmonių procentą. Tik nuo to laiko, kai ji tapo nepriklausoma valstybe, žmonių mokslinime ir kultūriniame darbe jau padaryta pažangos. O kaip buvo su Kinija, turinčia apie 600 milijonų gyventojų? Europiniai kolonizatoriai ir joje buvo įsigalėję. Kultūrinis darbas buvo apleistas. Visai mažas gyventojų procentas temokėjo skaityti ir rašyti. Tik tada, kai Kinijoje įsteigė liaudies valdžia, smarkiai griebtasi bemokslus mokyti, neraštingumą trumpiausiu metu likviduoti.

Afrika, šimtmečius nešusi europinių kolonizatorių-imperialistų jungą, buvo palikta didžiulėje tamsybėje glūdėti. Ten visai mažytis procentas vietinių gyventojų buvo raštingi. Tik dabar, kai daugelis buvusių kolonijų tapo nepriklausomos valstybės, griebtasi didžiulio ir sunkaus darbo pramokyti reikalingiausius kadrus.

Neraštingumo pavyzdžiai

Jungtinių Tautų apšvietos komiteto (UNESCO) raportas neraštingumo klausimu paduoda keletą pavyzdžių, koks didelis procentas kolonijų ir pusiau-kolonijų gyventojų

nemoka skaityti ir rašyti.

Somalilandas, buvusi Anglijos ir Italijos kolonija, turėjo neraštingų 99 procentus visų gyventojų; Portugalijos valdoma Gvinėja turėjo neraštingų gyventojų 99.7 proc.; Anglijos valdomos Solomon salos turėjo neraštingų 95 proc. Ne geresnė padėtis ir daugelyje kitų kolonijų. Imperialistinės valstybės kolonijų žmones laikė didžiausiam pavergime. Apie kokią nors apšvietą ar kultūrą nebuvo jokios kalbos. Galėjo prasisiekti mokslo tik turtingesnieji, o darbo žmonės buvo laikomi kaip paprasti gyvuliai.

Anglijos valdomas Egiptas turėjo irgi mažą raštingų gyventojų procentą. Jam patapus nepriklausomu, Egipto monarchas mažai apšvieta-kultūra rūpinosi. Tik dabar Jungtinės Arabų Respublikos (Egipto) prezidentas Nasseris ir jo valdžia, pasimokinę iš Kubos, sudarė planą likviduoti neraštingumą į trejetą metų. Plane nustatyta, kad visi neraštingi gyventojai, nepaisant jų amžiaus, bėgyje trejų metų turi išmokti skaityti ir rašyti. Tai nepadare gali būt baudžiami kalėjimu ir piniginiai. Visi neraštingi darbininkai privalo išmokti skaityti ir rašyti į porą metų ir po dvejų metų turi pristatyti darbavietei mokyklos sertifikatą, parodantį, kad jis yra išmokęs skaityti ir rašyti. Tai reiškia, kad Egiptas galės likviduoti neraštingumą į trejetą metų, panašiai kaip padarė Kuba.

Lotynų Amerika neraštingumo klausimu taipgi mažai pažangos tedaro. Tik didžiosios valstybės, kaip Argentina, Brazilija, stovi geriau apšvietos-kultūros klausimu. Mat, jos yra daugiau savistovės, mažiau priklausomos JAV monopolistams. Bet mažosios valstybėlės, esančios ekonominėje JAV monopolistų kontrolėje, turi didžiulius savo gyventojų procentus nemokančių skaityti ir rašyti.

UNESCO raportas rodo, kad nemokančių skaityti ir rašyti Bolivijoje yra 80 procen-

tų, Haiti respublikoje 90 proc., Dominikonų respublikoje 74 proc., Guatemaloje 72 proc., Nikaraguoje 63 proc., El Salvadore 61 proc., Hondurase 65 proc., kitose respublikose kiek mažesnis beraščių procentas. Iš 200 milijonų žmonių, gyvenančių Lotynų Amerikoje, 42 procentai nemoka rašyti ir skaityti. Tai gana didelis neraštingų žmonių procentas.

Tiesa, pastaraisiais trimis metais buvo padaryta pažangos apšvietos-kultūros klausimu. Bet nepakankamai. Miestuose dabar yra daugiau mokyklų ir mokytojų. Honduras respublikoje lankančių pradinės mokyklas vaikų pakilo iki 40 proc., Venezuelos respublikoje irgi iki 40 proc., Brazilijoje 22 proc., Meksikoje 18 proc. Bet parokavus, kad per pastaruosius trejetą metų ir gyventojų skaičius smarkiai pakilo, tai mokyklinė pažanga pasidaro nedidžiulė.

Taipgi reikia ir tai priminti, kad toji maža pažanga padaryta beveik išimtinai tik miestuose, o kaimai palikti po senovei skursti be jokios apšvietos.

Mokyklų ir mokytojų trūkumas labai didelis ir niekas tuo svarbiu klausimu nesirūpina. Mokyklinio amžiaus vaikučiai, vietoje eiti į mokyklą, genami į darbus prie gyvulių ganymo, daržovių ir vaisių nuėmimo, miestuose prie kitokių darbų.

Nemažai esti bėdos ir su tais vaikais, kurie pradeda pradinės mokyklas lankyti. Pasirodo, kad apie 50 proc. tokių vaikų, mažai ką pramokę skaityti ir rašyti, palieka mokyklas, nes jiems tenka ieškoti kokio nors užsiėmimo, kad tėvams padėtų šeimas užlaikyti. Mažas procentas vaikų tebaigia pradinės mokyklas, o dar mažesnis procentas patenka į aukštesnes mokyklas.

Dideli sunkumai

Tai maž daug tokia neraštingumo padėtis pasaulyje. Sunki problema likviduoti visame pasaulyje neraštingumą. Ims nemažai laiko ir darbo. Teks nugalėti didžiules kliūtis, sudaryti palankias tam sąlygas, kad visai likviduoti neraštingumą. Atsiminkime, kad daugelyje kolonialių kraštų, nors jie patampa nepriklausomomis valstybėmis, dar feodalizmas tebeviešpatauja, o daugelyje vietų tebėra primityvio žmonių gyvenimo liekanos. Tai reiškia, kad tie kraštai šimt-

mečiais atsilikę ir kad jiems, patapus nepriklausomais, teks didžiuliais šuoliais šokti pirmyn, kad pasivytų toliau pažengusias valstybes.

Kad trumpiausiu metu likviduoti neraštingumą, naujosios respublikoms tenka daug ko pasimokyti iš socialistinių šalių, kurios trumpiausiu metu likvidavo neraštingumą.

Šiuo metu gali būti geriausiu pavyzdžiu liaudiška Kuba, kuri prieš trejetą metų turėjo 24 nuošimčius nemokančių rašyti ir skaityti žmonių. Dabartinė Kubos valdžia sudarė revoliucinę programą Kuboje likviduoti neraštingumą į trejetą metų. Dabar tie treji metai jau prabėgo. Ir kas gi tuo klausimu padaryta? Pasirodo, kad neraštingumui likviduoti programa buvo šimtu procentų pravesta gyveniman. Tai galėtų padaryti ir kitos naujosios respublikos, išsilaisvinusios iš imperialistinės priespaudos, jeigu sudarytų tam tinkamus planus.

Imperialistinės valstybės, šimtmečius turėjusios didžiules, žmonėmis ir gamtiniais turtais turtingas kolonijas, neparuošė net reikiamo skaičiaus žmonių, kuriems tenka perimti savo tautos vadovybę. Tai susidarė labai sunkios aplinkybės išmokslinti pirmuosius nepriklausomos valstybės kadrus. Stoka mokyklų, taipgi stoka mokytojų ir vadovėlių.

Naujai susikūrusiose valstybėse, tačiau, nepasiduodama sunkumams. Bandoma vis didesnę ir didesnę skaičių neraštingų žmonių išmokyti skaityti ir rašyti. Kiek nors prasi-mokinę skaityti ir rašyti imasi nemokančius mokyti. Ir taip laipsniškai neraštingumas mažinamas ir atsilikusiuose pasaulio kampuose.

Per pilną išsilaisvinimą

Lotynų Amerikos respublikos nors jau senokai skaitosi nepriklausomomis, bet jų ekonominis gyvenimas (apart Kubos) tebėra neišsilaisvinęs iš Jungtinių Valstijų bankininkų ir pramonininkų kontrolės. Tos respublikos, kurios ekonominiai yra mažiau priklausomos šiaurinės Amerikos kapitalui, tai ir mažesnę nuošimtį turi neraštingų žmonių. Bet tos šalys, kurios yra beveik pilnoje ekonominėje svetimų monopolistų kont-

TA MEILĒ

Meilē! Meilē!

Kas diena girdžiu šitą žodį,— ...
Kasdien jis platesnis,
Kasdien jis gilesnis
Atrodo...

Meilē! Meilē!

Ji — motinos išverktos akys,
Mėnesiena aplietas takas,
Džiugus kūdikėlio lemenimas,
Kažkieno sugriautas gyvenimas...
Ji — Margirio laužo liepsna,
Prometėjaus širdis kruvina,
Ji — žodis teisėjo rūstus
Ir piūvis chirurgo tikslus.
Ji — traktoriaus ugnys nakčia,
Kareivio rankovė tuščia.
Ji — užneštos pėdos Arkty,
Pasieniečio bemiegė naktis,
Sutinę melžėjos delnai,
Į stepę dunda traukiniai...

Meilē! Meilē!

Mes nešam tave į aukštąsias viršūnes.
Mes mindom, apspiaudom tave...
Mes ateinam
Ir vėlei nueinam, —
O tu pasilieki graži ir gyva,
Ištiesus rankas į aukštąsias viršūnes!..

V. Žilinskaitė

rolėje, turi labai didelį neraštingų žmonių nuošimtį.

Komercinė spauda, gindama kolonizatorių ir monopolistų interesus, bando tvirtinti, kad europiniai kolonizatoriai ir amerikiniai monopolistai sukultūrinę kolonijų ir pusiau kolonijų žmones. Toks tvirtinimas, kaip matote, nieko bendro neturi su nuoga tikrove, kuri parodo, kad kapitalizmas, kaip tik priešingai, slopino kultūrinį gyvenimą kolonijose ir pusiau kolonijinėse šalyse. Tik dabar, kai tie kraštai vis daugiau ir daugiau išsilaisvina iš svetimo kapitalo kontrolės, pradeda kultūriniai, ekonominiai ir politiniai žengti pirmyn.

ŽEME ŽEMELE...

Žeme žemele —

Kuo atsilygint galėsiu,
Jeigu pavargusi
Aš grumsteliu tylėsiu.

Žeme žemele —

Tavo delnai gėlėti
Širdį išmokė
Tiesą ir grožį mylėti.

Žeme žemele —

Tavo laukai rasoti
Širdžiai įsakė
Laisve gyvent ir alsuoti.

Žeme žemele —

Kuo atsilygint už triūšą?
Motina mano esi
Motina mūsų.

Žeme žemele —

Aš amžinai mylėsiu.
Ir grumsteliu palikus
Aš tavyje kalbėsiu.

Vilija Šulcaitė

KRYŽKELĖS

Kažkas pleištu įskėlė kelią.
Pabiro gluosniai į šalis.
Kuriam kely sutiks vargelis,
Kuriam — saulutės spindulys?

Ir niekas kryžkelėj nerodo,
Kur kelias suks ir kur nuves.
Nei balto užrašo, nei juodo...
Tik du keliai — į dvi puses.

Susimąstai — kuris tikrasis,
Kuriuo nūnai pasukt turi.
Ir kužda žalios gluosnių kasos:
“Abu keliai, brolau, geri.

Abu keliai tau laimę žada,
Nors darbo bus — kiekviename.
Nebaisios kryžkelės, jei veda
Tėvynės saulėta žeme...”

Ed. Selelionis

Pažvelgus jau į seną praeitį

I. VIENUŽIS

Rodos, tai buvo vakar, kada vargingo gyvenimo verčiamas turėjau palikti vieną seną motušę ir mylimą gimtąją šalį Lietuvą, ir taip, kaip ir tūkstančiai kitų mūsų brolių, irgi skurdaus gyvenimo verčiamų, leidausi į tolimą pasvietį susirasti geresnį, laimingesnį gyvenimą. Bet tai buvo prieš virš penkiasdešimt metų: išbučiavęs motinos ašarotus veidus ir sudžiūvusias nuo sunkių darbų rankas, pasižiūrėjęs į tykųjį Nemuną, jo gražiąsias pakrantes, pasakiau: **Sudie, gimtoji tėvynė!** Žinoma, tada aš ir pagalvot nepagalvojau, jog tai paskutinis kartas, kad aš bučiuoju motinos rankas, — rankas, kurios mane mažą nešiojo.

Kada aš atvykau į šią "rojišką" šalį, — taip Lietuvoje žmonės kalbėjo ir įsivaizdavo Ameriką, — tai ne tik nenusidžiaugiau, bet nusivyliau. Mat, įžengęs į septynioliktuosius metus, atvykau į kietosios anglies kasyklų pačią širdį, į Scrantono miestą. Palikęs puikuosius Lietuvoje vaizdus, tuos puošniusios Nemuno paslėnčius, o kokius aš čia radau? Kur bepažvelgiau, visur matėsi tik anglies kasyklos (šachtos), rūkstantys dūmai ir anglinės dulkės iš anglies laužyklų ("breakers"), ir girdėjosi žviegimas iš garinių motorų, kilnojančių anglies vagonėlius iš žemės gelmių; supilti kalnai juodų anglinių atmatų, kurių ne vienas degė ir skleidė sieros smarvę, o naktį švietė mėlyna, sriuvenančia liepsnele. Tokie vaizdai negalėjo teikt malonumą ir džiaugsmą naujam pribuišui iš puošniai vaizdingo Lietuvos krašto. Visas mano susiramimas buvo tik tas, tai kada atsidūriau kasykloje, visur išgirdau lietuviškai kalbančius mainierius (angliakasių) ir jų pagalbininkus ("leiberius"). Aš ir įsivaizduoti tada negalėjau, kad tiek daug čia mūsų brolių lietuvių buvo vargo suguitų.

Kasykloje, kurioje aš pradėjau "semtis" savo laimę, didžiama buvo lietuviai mainieriai ir jų pagalbininkai. Tiesa, čia buvo galicijiečių, karpaticiečių, airių ir valiečių

(welshų). Pamenu, kad net mainierių unijos skyriaus prezidentu buvo išrinktas lietuvis, netolimas mano iš Lietuvos kaimynas iš Dubėnų kaimo, Juozas Varpukas, kuris ir mane tuojuo prašė į mainierių uniją ir paaiškino, kas yra unija ir kodėl kiekvienam kasykloje dirbančiam yra būtina priklaustyti unijoje. Juozas jau buvo klasiniai susipratęs vyras. Ir aš į trumpą laiką, sunkiai padirbęs anglies kasykloje, pradėjau suprasti: kas yra klasės, kas yra išnaudotojai ir išnaudojamieji; pamačiau, supratau, kad biednam žmogui visur vargas, visur jį turtingieji išnaudoja ir spaudžia savo naudai; kad Amerika nėra toji laimės šalis, apie kokią aš girdėjau augdamas Lietuvoje.

Daug kartų klausimas man veržėsi į galvą: kaip anksti pirmieji lietuviai atvyko ir apsigyveno šioje kietosios anglies srityje? Tikrų davinių niekur neteko sužinoti ir, veikiausia, negalima akuratai tai nustatyti. Viena priežastis gali būt ta, kad iki pabaiagai 19-to ir pradžioje 20-to amžių, daug lietuvių, atvykusių į šią šalį, buvo užrašomi lenkais arba rusais, nepaisant to, kad daugelis iš jų nemokėjo nė žodžio ištarti lenkiškai bei rusiškai. Vienok kada aš atvykau 1911 metais, jau teko susitikti senų lietuvių, kurie jau buvo išgyvenę po 25 ir daugiau metų šioje šalyje ir šiame mieste. O pamenu, ne vienas jų kalbėdavo apie kasyklose darbus Carbondale, Simson ir Forest City miesteliuose, apie 20 mylių į šiaurę nuo Scrantono. Simsonas mažas miestelis, bet buvo ir šiandien yra skaitlingai apgyventas rusų tautos žmonėmis, ir nuo gana ankstyvų laikų. O jeigu ten anksti apsigyveno rusai imigrantai, tai netenka abejoti, kad ne vienas ir mūsų lietuvių, tų ankstyvųjų atėjų, ten apsigyveno su rusų tautos žmonėmis. Daugelis jų susimaišė, surusėjo.

Dickson City, kitas netolimas miestelis, gana tirštai apgyventas lenkų kilmės žmonėmis, kur tenka užtikti lietuviškų pavar-

džių, bet apie lietuvių nę neprisimink — susimaišę su lenkais; jau ankstyvųjų atėjūnų anūkai seni žmonės.

O kada aš atvykau į Scrantoną, tai nemažai buvo lietuvių gerai įsikūrusių ir business įsisteigusių. Taip pat jau gyvavo keliolika ir savišalpiųjų draugijų bei klubų, kurių šiandien nę vieno jau nęra, apart SLA 30 kuopos, kuri jau daug vęliau atsirado. Mat, kada pradęjo anglį kasti, tai jokių valdiškų apsaugos mainieriams įstatymų nebuvo: samdytojas buvo viskas. Ir jei ištikdavo nelaimę, žūdavo darbininkas, tai lavoną atveždavo, pamesdavo ant priebučio, ir žinokitęs. Taip ne vienas mūsų broliū lietuvių ir kitų tautų ankstyvųjų atėjūnų žuvo ir nieks apie juos nežinojo, neigi buvo kam pranešti į gimtuosius kraštus, arba tik retam atsitikime. Tad sumanesni pradęjo kurti savišalpos draugijas ir klubus, iš kurių vęliau išsivystę ir susivienijimai, kaip Rymo katalikų ir SLA. Taipgi lietuvių katalikiškąs parapijas.

Štai kad ir Scrantono Juozapinės parapijos kertinis akmuo rodo, kad bažnyčia statyta 1895 metais. O aišku, kad parapija nesuorganizavo tik iš naujai pribuvusių atėjūnų ir keletą žmonių. Apart Juozapinės parapijos, dar yra iš tų laikų, vakarinęj miesto dalyje, užsilikusi lietuvių pašalpinę draugija—klubas, gerai gyvuojantis. Bet tai dėkui geram, doram klubo pirmininkui K. Geniui, kuris draugiją išgelbęjo nuo subankrūtavimo prieš kelioliką metų. Gi minętos draugijos sumanytojumi buvo irgi vienas iš tų ankstyvųjų atėjūnų, Andrius Kriaučiūnas, kuris seniai jau miręs. Tai buvo 1895 metais. Tai vienintelę savišalpinę draugija išsilaikiusi iš tų senų laikų.

Atvykęs į Scrantoną sutikau vieną gal pačią seniausią šeimyną iš ankstyvųjų ateivių, tai buvo Gilbaičių, šliupinių bedievių, šeima. Kadangi mano brolienę buvo Gilbaičio giminaitę, tai ir turėjau gerą progą su jais susipažinti. Žilabarzdis Gilbaitis buvo apie 80 metų senukas ir išauginęs šeimyną šioje šalyje, kurio jauniausioji duktę buvo už mane dikčiai vyresnę. O reikia manyti, kad ir Gilbaičių šeimyna nebuvo jau pati pirmutinę čia apsigyvenusi.

Pamenu, teko susitikti, tik man atvykus, žydų kilmęs, iš Alytaus, jau seną žmogų, kuris užlaikę drabužių krautuvę; jau jo sūnus buvo apysenis žmogus. Taipgi teko girdęti, kad tasai žydų tautybęs senelis pagelbęjo tose dienose ne vienam ir mūsų broliui lietuviui, naujam pribuišui, susirasti gyvenimui vietą ir susieiti su savo tautiečiais. Todęl, pagal tik tokius davinius, galima spęti, kad šioje apylinkęje pirmieji lietuviai imigrantai apsigyveno gana anksti antroje pusęje 19-to šimtmečio, gal tuojau po 1863 metų, po priešbaudžiavinio sukilimo. Net čia gyveno ir mirę vienas iš to sukilimo vadų, tai kun. Dembskis, kurį nors ir mažai, bet pažinojau.

Tai tiek iš praeities apie šią apylinkę ir ankstyvuosius mūsų brolius lietuvius, atklydusius besieškant geresnęs gyvenime laimęs. Kitu kartu teks pakalbęti ir apie vęlesniais laikais mūsų lietuvių gyvenimą, taipgi ir apie anglies kasyklas ir jose darbus.

TU ATEIK

Jeigu širdį sugniauš tau karti nedalia,
Tu ateik pas mane, atsisęski šalia.

Aš surasiu tau žodį paguodos švelnios—
Tavo širdžiai ramybę jis vęl dovanos.

Su manim pasilik, nors visų atstumta—
Nepabūgsiu tavęs, nepakeisiu kita.

Tik priglausiu tvirtai prie krūtinęs jaunos,
Mano meilę tau norą gyvent dovanos.

Ar likimas nuskriaus, ar kankins nežinia,
Neužmiršk mekadąs tu kelių pas mane,—

Nes ir man pasitaiko sunkių valandų,
Kol aš draugą, kol mylinčią širdį randu.

Tu ateik pas mane nors nakties vidury.
Tik... manęs neieškok, jei širdies neturi...

Ed. Selelionis

JOS BUVO PIRMOSIOS VEIKĖJOS

Gili draugystė rišo dvi moteris, dvi rašytojas, pasivadinusias kukliomis Bitės ir Žmonos slapyvardėmis. Abi jos gimė praeito šimtmečio antroje pusėje, kada lietuvių literatūra žengė pirmuosius netvirtus žingsnius.

Bendradarbiauti spaudoje ir rašyti L. Didžiulienė-žmona pradėjo anksčiau, negu G. Petkevičaitė-Bitė. Tačiau sąlygos dirbti buvo nepaprastai sunkios: namų ūkis, gau-

L. DIDŽIULIENĖ)
(Žmona)

G. PETKEVIČAITĖ
(Bitė)

si šeima. Ir tik apie 1892 metus, truputį paaugus vaikams, L. Didžiulienė ėmėsi plunksnos. Tais pačiais metais "Varpe" pasirodė pirmasis jos apsakymas "Tėvynės sūnus". 1893 m. "Varpe" buvo išspausdintas didesnis literatūrinis bandymas — apsakymas "Dėl tėvynės". Vėliau — apysaka "Atgajėlė".

Į lietuvių kultūros istoriją L. Didžiulienė įėjo dar ir kaip visos kartos revoliucionierių, pažangių kultūros veikėjų nuoširdi draugė ir padėjėja. Vincas Mickevičius-Kapsukas, K. Jasiukaitis ir visa eilė pažangių, caro žvalgybos persekiojamų veikėjų rasdavo prieglaudą L. Didžiulienės bute.

Bitė literatūrinę veiklą pradėjo vėliau. Kažkada svajojusi apie matematiką, studijas aukštojoje mokykloje, ji buvo priversta tenkintis šeimos namų ūkiu, dirbti tėvo gydytojo kabinete. Tačiau prasidėjęs kultūrinis gyvenimas užkliudė ir nuošalų Petke-

vičių dvarelį. Bitė pasinėrė į visuomeninį-kultūrinį darbą. Moterų organizatorė, literatūros istorikė, kritikė — tikra bitė, darbšti ir rūpestinga.

Savo kūrinėliuose "Šių dienų paveikslėlis", "Idilė", "Nutrūko styga" ir kt. ji, kaip ir L. Didžiulienė, nenuėjo toliau kritinio realizmo pozicijų. Abi jos teigia, kad skurdas, gyvenimo blogis priklauso nuo žmonių tamsumo. Tačiau abi jos atskleidžia dvaro moralinį išsigimimą, tuštumą. Abi savo kūrinuose: (žmona — "Katei juokai — pelei verksmai", Bitė — "Tėvas ir sūnus") supuvusiam dvarui priešpastato sveiką valstiečių buitį.

Reikšmingą vietą Bitės kūryboje užima nacionalinė tematika: apsakymai "Vaišnorienė", "Nebe pirmas", "Spauda leista" ir kt.

Abi rašytojos su didele simpatija sutiko 1905 m. revoliuciją. 1905 m. parašytame Bitės kūrinyje "Iš gyvenimo verpetų" lietuvių nacionalinis judėjimas susilieja su revoliucine Rusijos proletariato kova. Drąsi, kovinga, nebijanti susikirsti su klerikalais, Bitė buržuazijos valdymo metais regresuoja. Kaip nesiderina vertingiausi jos kūriniai: "Karo metų dienoraštis", "Dievui atkišus" su pažiūra į buržuazinę santvarką, kaip į visuotinės lygybės laidą.

Čia L. Didžiulienė pasirodė pažangesnė už savo bendraamžę. Grįžusi į buržuazinę Lietuvą iš TSRS, vakare, surengtame G. Petkevičaitėi pagerbti, ji su nuoskauda ir pasipiktinimu kalba apie lietuviškosios buržuazijos viršūnes.

Šiomet (1961 m.) kalendoriaus lapukai rodo stambias datas: 100 metų, kai gimė G. Petkevičaitė, ir prieš 105 metus gimė L. Didžiulienė. Didelis laiko tarpas mus skiria nuo tų dienų, tačiau kukli dviejų moterų veikla, kaip Lietuvos visuomeninio-kultūrinio gyvenimo veidrodis su jo trūkumais ir šviesiomis pusėmis, ir šiandien jaudina.

"T. M."

GARBINGAI ATMINČIAI L. PRŪSEIKOS

ANTANAS METELIONIS

Šito kovo mėnesio 24 dieną sukaks vieneri metai, kai ant visados užmigo vienas iš žymiausių ir mylimiausių Amerikos pažangių lietuvių mokytojų, švietėjų — **Leonas Prūseika**.

Su Leono Prūseikos mirtimi Amerikos pažangūs lietuviai neteko vieno iš nepavaduojamai brangių literatų, kalbėtojų, organizatorių ir švietėjų. Tokių gabių, taip atsidasavusių dėl darbo žmonijos, koku per visą gyvenimą buvo Leonas Prūseika, yra nemaža retenybė žmonijoje. Mes, pažangūs Amerikos lietuviai, buvome tikrai laimingi, kad savo eilėse turėjome Leoną Prūseiką.

Didžiulis nuopelnas

Jeigu nūdien mes turime ir labai didžiujamės su savo Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, kuri per 47 metus jau išleido 66 knygas ir atliko daug kitų kultūrinių darbų, tai šitos draugijos užmanytojas, įsteigėjas, auklėtojas ir palaikytojas buvo Leonas Prūseika. Jokia kita tautinė grupė Amerikoje neturi panašios organizacijos. Jeigu mes, būdami taip neskaitylingi, pajėgėme per tokį ilgą laiką išlaikyti net du dienraščių, tai irgi nemažai ačiū Leonui Prūseikai. Jau žinomas faktas, kad mes su savo draugijomis, spauda, chorais ir panašiai stovime pirmoje vietoje visų tautinių grupių Amerikoje.

Nuo dienos pribuvimo į Ameriką ir arti per 50 metų Leonas žodžiais ir raštais atsidasavusiai kovojo už vargšą prieš turtuolį, už silpną prieš galingą, už tiesą prieš melus, ir už šviesesnį, geresnį darbo žmonijos gyvenimą.

Prūseika buvo didelė retenybė dar ir tuomi, kad jis visai mažai rūpinosi savo asmenine padėtimi ir ateitimi. Visą laiką ir visur jis rūpinosi mūsų draugijomis, spauda, chorais, ir vėliau Mildos namo išlaikymu Chicagoje.

Didelis paprastumas

Kita labai gera ypatybė Prūseikos buvo, tai kad jis visai neturėjo to išdidumo, pasi-

pūtimo, kuo taip daug yra pasižymėję kai kurie kiti inteligentai. Dėl jo visi žmonės buvo lygūs ir su visais jis surasdavo tinkamą pasikalbėjimą. Tokiuose pokalbiuose jis niekad nepamiršdavo nurodyti svarbą ir didelį reikalą darbininkiškos spaudos, ir tam paprašyti paramos. Niekas nėra tiek daug gavęs mūsų spaudai skaitytojų ir surinkęs aukų, kiek Leonas Prūseika. Kelis kartus Leonas yra pervažiavęs visas Amerikos lietuvių apgyventas kolonijas su prakalbų maršrutais. Jis yra kalbėjęs ne tik skaitlingose lietuvišose vietose, bet ir kaimečiuose, kur lietuvių nedaug būdavo. Dėl to tarp Amerikos lietuvių Prūseika buvo daugiausiai pažįstamas ir laukiamas kalbėtojas.

Čia reikia pasakyti ir tą, kad Leonas buvo ne tik plačiausiai tarp Amerikos lietuvių pažįstamas: jis arti visose lietuvių apgyventose kolonijose turėjo asmeniškai pažįstamus veikėjus, su kuriais bandė tą pažintį palaikyti. Dažnai tiems pažįstamiems parašydavo po atvirutę ar trumpą laiškutį, kviesdamas juos pasidaruoti dėl ALDL, dėl spaudos, ir parašyti į laikraštį. Tie Leono laiškučiai ir atvirutės dažnai duodavo geras pasekmes.

Čia aš tą kalbu iš savo patyrimų. Pirmą dirbant anglies kasyklose, o po tam ilgas valandas automobilių industrijoje, aišku, rašymui laiko mažai teturėjau. Bet Leono tie dažnūs manęs raginimai ir kartais net pabarimai ką tokio parašyti, priversdavo surasti laiko ir prašymą išpildyti. Manau, kad tas pat buvo ir su kitais mūsų spaudos dažnais bendradarbiais.

Mano patyrimai

Kada kilo užmanymas kai kuriuos mano raštus išleisti knygoje, Leonas ne tik tą užmanymą užgyrė, bet dar parašė už knygos išleidimą agitaciją ir pats Chicagoje surinko virš šimto knygai prenumeratų.

Ir vėl, kada 1958 metais buvo užmanyta išleisti mano raštų ir antrą tomą, tai nors Prūseikos sveikata jau buvo kritiškoje pa-

dėtyje ir jis su mirtimi jau kovojo, tačiau ir tokioje padėtyje būnant jam rūpėjo knygos išleidimas, ir prisidėjo su savo darbu. 1958 m. birželio mėnesį po pavojingos operacijos Leonas gulėjo ligoninėje. Man nuvykus į Chicago, tuoj nuskubėjau jį aplankyti. Leono man pirmas klausimas buvo: "Tai kaip eina knygai prenumeratų gavimas?" Nusiskundė, kad dėl ligos nebegalįs kiek daugiau prie to darbo prisidėti. Kas jį ligoninėje aplanko, tai nepamiršta priminti apie svarbą knygos išleidimo, ir jau turįs prenumeratų. Čia pridavė 22 prenumeratas ir už jas pinigų. Tas mane nemažai nustebino. Štai, čia guli draugas, kuris yra parblokštas ligų, kenčia didelius skausmus, kovoja su mirtimi, o ir tokioje padėtyje būdamas nepamiršta leidžiamos knygos ir jos išleidimu rūpinasi!

Šitas įvykis parodo, kad Leonas Prūseika su savo geraširdyste, su savo meile apšvietai nedaug sau lygių teturėjo. Jau tuo laiku Leonas ligoninėje prastai atrodė: aš maniau, kad jo amžius visai trumpas. Bet jis dar išgyveno arti trejus metus.

Paskutiniai metai

1960 metais Prūseika gyveno pas Jonikus. Liepos mėnesį būdamas Chicagoje, jį dažnai aplankydavau. Leonas buvo kankinamas net trijų ligų: cukrinės, plaučių sutrikimo ir vėžio ligos. Per tokį ilgą sirgimą jis buvo sumenkęs (visai nepanašus į buvusį Prūseiką). Visai mažai pas jį likę tų jėgų, o vienok jis penkias dienas į savaitę vis ką tokio parašydavo į "Vilnį". Negalima buvo suprasti ir atsistebėti, kaip tokiam ligų nualintame kūne galėjo rasti toks sveikas ir logiškas protas!

Leonas Prūseika buvo gamtos apdovanojtas nepaprastai gera atmintimi. Jis gerai pažinojo ne tik darbininkų veikimą, veikėjus, bet ir darbininkų priešų veikimą ir veikėjus. Todėl Leonas mokėjo gabiai su faktais nuogai demaskuoti visokius darbininkų priešus ir tamsybės palaikytojus.

Dėl šito tie elementai labai neapkentę Prūseikos ir nesigailėjo pamazgų jo vardui. Bet Leonas nekreipdavo dėmesio į priešų jo

vardui šmeižtus: visados į tai atsakydavo nutylėjimais.

Leonas savo knygoje "Atsiminimai ir Dabartis" rašo apie tą laiką, kada jis buvo nuėjęs su skloka ir ten darbavosi. Jis tada manęs, kad ir sklokai bedirbdamas jis dirbęs naudingą darbą darbininkų klasei. Tik kada jį pradėjo girti A. B. Strimaitis, Vinkas ir kiti atkaklūs darbininkų ir progreso priešai, tik tada jis pamatęs, kad jis padarė didelę klaidą. Tuoj metė skloką ir vėl grįžo į darbininkų eiles.

Gyvenimo idealas

Leonas dar visai jaunuolis, pamatęs religijos klastas, ne tik pats pertraukė ryšius su religija, bet dar bandė ir kitiems parodyti religijos bevertę ir jos žalingumą. Leonas brangino ir bandė gyvenime praktikuoti sekančius Thomas Paine paskelbtus idealus:

"Visas pasaulis, tai mano tėvynė.

Visa žmonija, tai mano broliai ir seserys.

O gerai daryti, tai mano religija".

Kada žmonijos dauguma gyvenime už kelrodį priims šituos protingus idealus, tik tada bus galimybių iš visuomenės pašalinti daug nūdieninių blogybių.

Leonas mirti ne tik nebijojo, bet jos "laukė". Ne kartą jis pareiškė: "Toks ilgas ligų kankinimo gyvenimas jau man iki kaului įsipyko. Aš nemažai laikiu amžino miego".

Tas mano ilgų metų asmenišką draugas ir taipgi draugas visos darbo žmonijos ant visados užmigo 1961 metų kovo 24 dieną.

Dėl paminklo

Chicagoje yra suorganizuotas komitetas dėl pastatymo antkapio ant Prūseikos kapo.

Leonas Prūseika su kaupu yra užsitarnavęs tinkamos pagarbos. Tai visi, pagal išgalę, tą darbą turėtų paremti.

Nereikėtų iškaštingą paminklą statyti, nes akmuo palieka akmeniu. Reikėtų surinkti nors dalį Prūseikos raštų ir sekančiu ALDLID leidiniu juos išleisti jo atminčiai ir pagarbai.

“MENAS MENUI”, AR MENAS LIAUDŽIAI

AREJAS

Nesu skulptorius, tapytojas, kompozitorius ar poetas, bet apie juos ir jų gyvenimą tenka skaityti, — na, ir šiek tiek tokias nuomones apie juos ir jų kūrybą įgauti. Nūdieniniai mūsų lietuviški amerikiniai menininkai nori mus įtikinti, kad menininkai turi būti laisvi ir kurti laisvai — nevaržomai tą, ką tik jų vaizduotė įsivaizduoja. Ir tas esąs tikrasis menas, kurį jie vadina “Menas menui”. Tarybiniai gi menininkai sako, kad mene kaip veidrodyje turi atspindėti gyvenamojo laiko tikrovę.

Atsižvelgiant į tai, nors prabėgomis žvilgterėkim į meno istorijukę.

Primityvis žmogus braižė ant olos sienos tą, ką jis matė: žvėris, paukščius ir kai ką kitką. Egiptėnai, pakilę civilizacijoje, įsivainavo sudėtingą architektūrinę statybą. Išmoko skaptuoti gražias skulptūras, piešti ir tapyti. Visa ta paliktoji jų kūryba vaizduoja egiptėnų gyvenimą. Bet architektūrinius pastatus, faraonų statulas, tapybą ant mumijų ir kitką menininkai kūrė ne atsitiktinai iš savo laisvos valios ir vaizduotės, bet pagal faraonų ir kitų didikų užsakymą ir pageidavimą.

Senovės Artimųjų rytų reljefai-freskos vaizduoja: karinius žygius, dievnamius, karalių ir jų dvaro gyvenamuosius vaizdus.

Indijos, labai sudėtingos ir gražios ornamentikos ir architektūros išlikę dievnamiai, kaip tai: “Vaimala Sab” ant kalno Abu, ar Ajantos dievnamis, iškaltas kalno oloje, dievų, deivių ir Budos statulos — vis tai buvo daroma pagal užsakymą kunigų ir karalių. Tas pats buvo ir Tolimuose rytuose — Burmoje, Kinijoje, Japonijoje ir kitur.

Visos tautos, visos organizuotų žmonių grupės per visus laikus turėjo menininkus, kurie kūrė menišką šedevrus, vaizduojančius gyvenamųjų periodų žmonių gyvenimo būdą, jų psichologinį išsivystymą, kaitaliojimąsi tikybinių dogmų ir supratimą juos supančios aplinkos ar jiems žinomo pasaulio.

Graikai išvystė savo augštąją filosofiją

ir meną, suprantama, gerai susipažinę su senesnėmis Egipto ir Vidurinių rytų filosofijomis, ir jie sukūrė visose meno srityse klasikinio meno šedevrus, kuriuos dar ir mūsų laikų menininkai — klasikai imituoja. Graikų menas dominavo Romos Imperijos meną, nes graikai buvo romiečių mokytojai.

Krikščionybei įsigalėjus, menas visose srityse reiškėsi religiniai krikščioniškoje dvasioje ir tematikoje. Menininkus globojo: popiežiai, kardinolai ir svietiški magnatai. Tai menininkai ir kūrė menišką vertybes jų reikalams ir jų skoniui.

Renesanso laikais, nors svietiški magnatai užsidegė noru atgaivinti užmirštą graikų meną ir vystyti naujas formas, bet visgi tai buvo popiežių galybės laikai, ir Donatello, ir Leonardo de Vinci, ir Michaelangelo, ir Rafaelis ir kiti piešė madonas, skaptavo statulas, rašė poeziją ir kitką vis bibliškai-graikiškoje dvasioje. Francūzijoje, įsivyravus karališkam dvare neperstojamos bachanalijos sukuriui, išaugo romanticizmo dvasia. Francūzų romantikai va ir kūrė lakios vaizduotės įsivaizduojamus vaizdus ne tik tapyboje, bet ir poezijoje, muzikoje ir visame kame.

Tas romanticizmas gavo pasekėjų visoje Europoje buržuaziniuose sluoksniuose. Va, kaip tik to ir mūsų “menas menui” menininkai pageidauja. Bet matote, francūzų menininkus protegavo skaitlinga, turtuose skęstanti buržuazija. Kas gi mūsų atitrūkusius nuo gyvenimo abstrakčius menininkus gali proteguoti?

Romanticizmo žydėjimui pakirto šaknis revoliucijų gadyne Francūzijoje, Vokietijoje ir kitur. “Marsalietės” aidams skriejant po visą Europą, romanticizmui pasidarė neįjauku, o šiandien mes jau turim naują romantiką, tai yra darbo romantiką. Tad svajoti apie senąją jau rodos yra per vėlu.

Kurti bile ką, bile kur, tik pats sau ir savo išgalėmis gali bile kas, ir dėl to nei liaudžiai, nei šaliai bei niekam kitam nei šilta,

nei šalta. Bet kurti su siekiu, kad kūrėjo kūrybą liaudis suprastų ir įvertintų, tai menininkas jau turi atsižvelgti į tai: kaip liaudis gyvena, ko ji pageidauja ir ką vertina, ir ar jo kūryba turi ką nors bendro su gyvenimu, su tikruoju gyvenimu.

Paliekant šalyje tematikas, žanrus ir kryptis meno kūryboje, būtinai reikia atkreipti atidžią į tai, kad visi didieji meno meistrai nebuvo laisvi kurti tik tą, ką norėjo. Pavyzdžių menininkų priklausomumo galima surinkti daugybę. Bet ir iš tų menininkų, kurie kūrė nepriklausomai, nepataikaudami niekam ir neieškodami iš nieko jokių medžiaginių ar kitokių malonių, tik tie susilaukė pripažinimo ir įvertinimo, kurie buvo susirišę su gyvenamojo laiko realizmu.

Duokim sau, kaip Europoje, taip ir pas mus Amerikoje sukuria, ir, kaip sako, išleidžia į svetą šimtų šimtus: apysakų, poezijos ir muzikos kūrinių, skulptūrų ir paveik-

slų. Bet didelė didžiuma jų kaip žaibas blikstele ir žūsta, o žūsta todėl, kad tas visas menkavertis, begyvis padaras.

Nekalbant apie nemiršamas simfonijas ar pasaulį sudrebinusias apysakas, pasukusias istorijos eigą, ar didingas epiškas poetas, va mes tik žvilksim į mažyčius, paprastus, mums visiems suprantamus kūrinius — daineles: "Old Man River", "Rosary", arba lietuviškas, kurių mes turime nemažą skaičių — "Kur bėga šešupė" ar "Supinsiu dainužę", ar rusų — "Ei Uchenem". Jos savo paprastumu, melodingumu ir realizmu smenga giliai į kiekvieno klausovo širdį, ir nežiūrint kiek sykių žmogus jų klausysis, jame visad sujaudins malonumą glamonėjančius jausmus. Tas pats yra visame kame.

Tad va šūkis "menas menui" dar nereikia, jog va menininkas sukurs bile bereikšmę parodiją, ir jau priimk ją už gryną auksą.

Svarbus prisiminimas

Sausio 4 d. sukako 75 metai, kai gimė (1887 m.) Stasys Šimkus, lietuvių kompozitorius, dirigentas, pedagogas ir muzikas-viuomenininkas. Mirė 1943 m.

Šimkus sakydavo: "Neužtenka liaudies muziką pažinti ir suprasti, reikia ją gyva širdimi pajusti. Reikia atjausti visą gražiųjų mūsų liaudies dainų skaistumą".

Liaudies daina įkvėpė visą jo kūrybinį gyvenimą. Dirbdamas chorų dirigentu, pedagogu, muzikos publicistu, kurdamas vis naujus ir naujus muzikos kūrinius, S. Šimkus visada puoselėjo liaudies dainą.

Savo kūryboje ir muzikinėje veikloje vystęs realistines tradicijas buržuazinio-fašistinio režimo metu, S. Šimkus su dideliu džiaugsmu sutiko Tarybų valdžios paskelbimą Lietuvoje. Jis aktyviai ruošėsi lietuvių meno dekadai Maskvoje. Kompozitorius suprato, kad naujoji santvarka sudarys puikias sąlygas muzikos meno vystymuisi. Besiruošdamas dekadai, S. Šimkus baigė savo stambiausį kūrinių-operą ("Pagirėnai"),

parašė naujų dainų poeto J. Janonio žodžiais.

Savo kūrybiniu gyvenimu S. Šimkus rodė pavyzdį lietuvių tarybiniam kompozitoriams: norint savo kūryba priartėti prie plačiųjų liaudies masių, reikia stengtis geriau pažinti tarybinę tikrovę, žmones, studijuoti liaudies meną.

Biskis duomenų, kodėl S. Šimkus taip jaunas mirė. P. Kežinaitis savo knygoje "Hitlerinė Okupacija Lietuvoje" (puslapis 60) rašo:

"Daug lietuvių inteligentų — pedagogų, žemės ūkio specialistų, medikų ir kitų profesijų žmonių — žuvo nuo hitlerinio teroro daugelyje Lietuvos vietų, o taip pat išvešti į koncentracijos stovyklas Vokietijoje, Lenkijoje ir kituose okupuotuose kraštuose. Nemažai jų žuvo nuo nepakenčiamų gyvenimo ir darbo sąlygų. Šitaip be laiko buvo nuvaryti į kapus žymus Lietuvos chirurgas Vladas Kuzma, prof. Albinas Rimka, poetas Kazys Binkis, kompozitorius Stasys Šimkus, dailininkas Petras Didžiokas ir kai kurie kiti žymūs mūsų meno ir mokslo veikėjai."

D. J.

Apie tikėjimą į pomirtinį gyvenimą

V. LAZUTKA

Bažnytininkai ir apskritai tikintieji sako, kad tikėjimas į pomirtinį gyvenimą, kaip ir tikėjimas į dievą, yra amžinas, kad jis visada buvo. O moksliniai duomenys ir istoriniai faktai rodo, kad buvo tokia epocha, kai žmonės visiškai neturėjo jokio supratimo apie pomirtinį gyvenimą, kai nebuvo jokios religijos. Pirmieji religiniai vaizdiniai susiformavo prieš 20—30 tūkstančių metų, kai atsirado abstraktus mąstymas ir nusitovėjo tam tikri visuomeniniai santykiai.

Pomirtinio gyvenimo vaizdiniai yra dar vėlyvesni. Jie galėjo atsirasti, tiktai susiformavus tam tikriems sielos vaizdiniams. Pirmykščiai žmonės, negalėdami suprasti tokių sudėtingų reiškinių kaip gyvybė, priėjo išvados, kad egzistuoja žmogaus antrininkas, kuris yra žmogaus gyvybės priežastis ir jos esmė.

Sapnų vaidmuo

Didelį vaidmenį sielos vaizdiniui susidaryti atliko sapnai. Iš tikrųjų žmogus seniai pastebėjo, kad sapnuojant, kai kūnas nejuda ir yra vienoje vietoje, jo mintys nuostabiausiomis kombinacijomis gali aplankyti labai tolimas vietas ir atlikti tokius veiksmus, kurių neįmanoma atlikti nemiegant. Dėl to žmogui neišvengiamai iškilo klausimas: kas atlieka tuos veiksmus? Vienintelis ir logiškiausias atsakymas į šį klausimą pirmykščiam žmogui buvo nuomonė, kad visa tai padaro nematomasis antrininkas — siela.

Sielos vaizdiny pasidarė vienu iš svarbiausių pasaulio religinio supratimo sudėtinųjų elementų. Tikėdamas į sielą, pirmykštis žmogus dėsningai ir logiškai papildė savo religinius vaizdinius tikėjimu į pomirtinį gyvenimą.

Kadangi žmonės galvojo, kad mirtis esanti sielos atsiskyrimas nuo kūno, tai nebuvo jokios dingsties sugalvoti sielai atskirą mirtį. Tokiu būdu, žmonės susikūrė sielos nemirtingumo vaizdinius. Šiuos vaizdinius

dar sutvirtindavo nuolatinė laukinio praktika, jo kasdieninis gyvenimas, pavyzdžiui, seniai miręs ir palaidotas žmogus prisispaužė laukiniui.

Kova už būvį

Tais senais klajoklių nedidelėmis bandomis laikais žmonės buvo labai neapsirūpinę. Šaknų rinkimas, mažų žvėrių medžioklė — štai pagrindinis jų gyvenimo šaltinis. Kiekvienas kolektyvo narys turėjo dirbti įtempęs visas savo jėgas, kad pats apsirūpintų ir aprūpintų savo mažamečius vaikus maisto minimumu. Apie atliekas negalėjo būti nė kalbos. Todėl ligoniai ir nedarbingi seniai, nebegalį klajoti, tiesiog būdavo paliekami kurioje nors sustojimo vietoje likimo valiai.

Dar prieš keletą dešimtmečių Šiaurės Rytų Sibiro klajoklių tautelių tarpe pasitaikydavo tokių atvejų, kai jie palikdavo kurioje nors laikinoje stovykloje savo senius, nebepajėgiančius dirbti. Šitaip pamesti silpnuosius likimo valiai tam tikromis istorinėmis sąlygomis buvo neišvengiamas, visiškai normalus ir moralus reiškinys. Kitaip elgiantis su bejėgiais ir ligoniais, grėsė pražūtis visai grupei, nes, pasilikusi vienoje vietoje, nerasdama pakankamai maisto, ji visa išmirtų, o priemonių ligoniams gabenti nebuvo. Moterų ir vyrų nugaros būdavo užimtos, nes ant jų būdavo nešami vaikai.

Kai kada pasveikę ligoniai pasivydavo savo grupę ir prisijungdavo prie jos. Bet dažniausiai jie žūdavo ir dingdavo be žinios, tapę grobuonių žvėrių ir paukščių aukomis. Paliktieji atsiskirdavo nuo grupės visam laikui. Visi manydavo, kad jie dar nespėjo pasivyti grupės, bet gal ją pasivys. Mintis, kad kada nors palikti ligoniai mirė, nustojo gyventi, nekildavo pirmykščiam žmogui. Jam šie paliktieji žmonės gyvena tol, kol apie juos prisimenama, kol jie prisispaužė ir t.t.

Tas pats ir su mirusiais

Tokie pat santykiai būdavo ir su mirusiais: juos palikdavo ten, kur jie mirdavo. Dažniausiai tai atsitikdavo laikinoje stovykloje: oloje, kokioje nors priedangoje ir t.t. Todėl neatsitiktinai archeologai randa olose senovinių kapų. Mirusysis būdavo paliekamas tokiomis pat sąlygomis, kaip ir ligonis,—jis tiesiog būdavo pamestas.

Pirmykščiam žmogui būdinga, kad jis nematė skirtumo tarp miego ir mirties. Ir tuo, ir kitu atveju kūnas nejudą, netgi kartais sunku nustatyti, ar kvėpuoja. Todėl apie mirusiuosius taip pat buvo galvojama, kaip ir apie miegančius: jie kada nors pabus ir pasivys savo bandą. Jeigu jie niekad neprisijungia prie draugų, tai reiškia jie gyvena atskirą gyvenimą, aišku, tokį pat, kaip ir gyvieji.

Vadinasi, ankstyvajai žmonių visuomenės stadijai būdingas tas vaizdinys, kad jokio skirtumo tarp gyvo ir mirusio žmogaus nėra, kad mirusysis ir toliau tebegyvena taip, kaip ir gyvasis, tik jo negalima susitikti. Tokiu būdu, pomirtinis pasaulis iš pradžių niekuo nesiskyrė nuo gyvųjų pasaulio.

Tais atvejais, kai žmogų suėsdavo žvėrys ar žmogėdros, jis nustodavo egzistuoti taip pat, kaip ir bet kuris suvalgytas produktas. Dažniausiai taip ir atsitikdavo. Todėl archeologams beveik nepavyksta rasti kapų tos epochos, kai gyveno žmogėdros. Tada nebuvo ir jokios idėjos apie pomirtinį gyvenimą, kuris skirtųsi nuo gyvųjų gyvenimo.

Darbo našumo pakilimas

Vystantis gamybinėms jėgoms, jau gali vienas žmogus ne tik pats apsirūpinti maistu, bet ir pasidaryti tam tikrų atsargų. Dalį šių atsargų galima skirti ligoniams ir bejėgiams. Invalidą, ligonį po senovei pameddavo ten, kur šiam atsitikdavo nelaimė, bet dabar jau palikdavo jam dalį maisto atsargų, o kai kada ir kokių nors ginklų. Vadinasi, paliktasis galėdavo keletą dienų maitintis, todėl būdavo daugiau galimybių jam pasveikti. Su ginklu jis galėjo įsigyti

maisto, gintis nuo plėšriųjų žvėrių. Dėl to pasveikę ligoniai jau dažniau pasivydavo savo giminaičius.

Lygiai taip pat jie elgdavosi ir su mirusiais. Šiems palikdavo dalį valgio, jo ginklą. Ir štai nuo neandertaliečio epochos vis dažniau pradėdama rasti kapų, kuriuose yra ir apyvokos daiktų. Kai kurie mokslininkai yra linkę galvoti, jog visos tos atsargos būdavo skiriamos mirusiajam, kad turėtų jų pomirtiniame gyvenime. Nėra jokio pagrindo šitaip manyti. Dar nebuvo jokios idėjos apie pomirtinį gyvenimą. Čia tiesiog ligonis, mirusysis būdavo aprūpinamas maistu ir ginklu, kad galėtų toliau gyventi žemėje. Tiesa, tas gyvenimas kiek skiriasi nuo įprastinio, nes žmogus negali judėti, medžioti, pats apsirūpinti maistu.

Tačiau ir tuo metu žmonės negalėjo nepastebėti vieno dalyko. Būtent, mirusysis, paliktas oloje ar tiesiog priedangoje, dažniausiai būdavo grobuonių žvėrių ar paukščių sunaikinamas. Po tam tikro laiko grįžusį į senąją buvimo vietą, grupė rasdavo tik savo giminaičio liekanas, ir tuo pačiu jis būdavo tai grupei žuvęs visam laikui.

Slėpimas nuo grobuonių

Atsiranda noras apginti mirusįjį nuo grobuonių. Tai buvo galima padaryti įvairiais būdais: užkasti oloje arba tiesiog duobėje, prišti aukštai medžiuose, kur grobioniai žvėrys neįkopia, arba nuskandinti. Nuo to laiko ima vystytis laidojimas, mirusiųjų atskyrimas nuo gyvųjų pasaulio.

Tačiau ir dabar dar čia nėra jokios mistinės idėjos, nėra vaizdinio apie sielos gyvenimą nepriklausomai nuo kūno. Vis tik žmogus jau pradėdavo pastebėti, kad ir užkastas žemėje kūnas suyra, prištas prie medžio — sudžiūva ir t.t. Žodžiu, kūnas gali išsilaikyti tik labai trumpą laiką ir po tam tikro momento jis galutinai žūva. Dėl to, kad mirusieji giminaičiai ilgiau išsilaikytų, jie būdavo išdžiovinami saulėje, kol pavirsdavo mumija, arba balzamuojami. Todėl labai anksti kai kuriose tautose atsiranda balzamavimas. Pavyzdžiui, egiptiečiai dar tūkstančius metų prieš mūsų erą žinojo šį paprotį. Paprotys išsaugoti kūną

gyvavo todėl, kad tuo metu žmonės sielą sutapatindavo su kūnu, bekūnės sielos vaizdinių dar nebuvo.

Visiškas išnykimas

Tos tautos, kurios nežinojo balzamavimo, tikėjo, kad žmogus galutinai miršta. Antai senovės žydai galutinę žmogaus mirtį, jo išnykimą siedavo su kūno sunaikinimu. Šis vaizdinys atsispindėjo net Senojo įstatymo knygoje, kuriomis remiasi krikščionybė. Judėjų "šventosiose knygoje" nėra nė žodžio apie sielos nemirtingumą. Atvirakščiai, ten ne vieną kartą reiškiami mintis, kad, mirus žmogui, viskas su juo būna baigta. Ir tik išsivysčiusi krikščionybė galutinai įtvirtino sielos nemirtingumą ir amžino pomirtinio gyvenimo idėją.

Kūno neatskiriamumo nuo sielos idėja gyvavo labai ilgai. Antai senovės graikai galvojo, kad, sunaikinus kūną, siela nustoja egzistuoti. Homerio herojai, norėdami visam laikui sunaikinti priešą, nesuteikdavo kovoje kritusiems priešams kulto pagarbos, nes vien tik kultas galįs palaikyti sielos egzistenciją. Jie grasindavo priešui sielos mirtimi, girdamiesi numesią jo kūną šunims ir paukščiams sunaikinti. Būtent tas grasinimas privertė senį Priamą, Trojos karalių, nusizeminti prieš jaunąjį Achilą, nes šis užmušė Priamo sūnų ir grasino nesuteikt kulto pagarbos.

Bijodami pražudyti žuvusiųjų sielas, daugelis tautų išnešdavo iš kovos lauko kritusių giminaičių lavonus, nors dėl to ir pralaimėtų.

Visa tai įrodo, kad pirmą kartą žmogus nedvejindavo žmogaus į nemirtingą sielą ir mirtingą kūną; jam siela ir kūnas susiliedavo į vieną. Be to, pati sielos sąvoka atsirado gana vėlai. Netgi ankstyvojo laikotarpio egiptiečių antkapių užrašuose dar nėra žodžio "siela". Tik vėlesniais laikais atsiranda šis žodis. Iki to meto siela vadinama tiesiog žmogum, asmenybe. Vadinausi, iš pat pradžių pomirtinis gyvenimas buvo supras tas kaip žemiško gyvenimo tęsinys. Jokio principinio skirtumo tarp jų nebuvo.

Senovės tautų vaizdiniai apie pomirtinį gyvenimą

Vėlesnėje epochoje sielos ir kūno sąvokos vis daugiau atsiskiria. Taip vertė galvoti priešistorinį žmogų pats kasdieninis gyvenimas. Jis galėjo pastebėti, kad, nepaisant to, jog kūnas supūva, išdžiūva, mirusysis vis tiek tebegyvena jo atmintyje, lanko jį sapne, t. y. mirusysis dar neišnyko, nors iš jo seniai belikę vieni kaulai. Buvo daroma logiška išvada, kad griaučiai arba atskiri kaulai ir yra žmogaus esmė. Dėl to daugelyje tautų dar ir netolimoje praeityje buvo pastebimas paprotys nešioti su savim tam tikrus artimųjų kaulus. Kai kurių mums žinomų laukinių genčių moterys nešiodavosi su savim išdžiovintas mirusių savo vaikų mumijas. Buvo manoma, kad šie mirusieji ir toliau tebegyvena su gyvaisiais, jiems padeda.

Žmogus matė, kad mirusysis pasikeičia, pasidaro nepanašus į gyvą žmogų: jis pradeda irti, gyviesiems sunku būti arti jo. Atsiranda noras atsikratyti jo. Tai pasidarė ypač būdinga tai epochai, kai įvyksta perėjimas nuo bastūniško gyvenimo būdo į klajoklišką ir vėliau prie žemdirbystės ir gyvulininkystės. Anksčiau būdavo lengva palikti mirusįjį toje vietoje, kur jis mirė, nes medžiotojui kiekviena ola yra namai, o žemdirbiui nelengva atsisakyti savo lūšnos, kurią jis geriau ar blogiau yra įsirengęs.

Tiesa, tose šalyse, kur klimatas švelnus, kur šilta, dar ilgai išlieka paprotys užleisti mirusiajam savo lūšną. Antai botokudai, Pietų Amerikos gyventojai, dar mūsų amžiaus pradžioje laidodavo mirusiuosius po savo lūšnos lapų stogu, paskui tą lūšną palikdavo mirusiajam, o patys su savo turtu persikeldavo į kitą tolimesnę vietą.

Atsiskyrimas su mirusiais

Vystantis žemdirbystei, pasidarė sunku pamesti užgyventą lūšną, o gyventi po vienu stogu su mirusiuoju — negalima. Dėl to žemdirbiai stengdavosi išgabenti mirusįjį iš savo lūšnos. Ankstyvoje žemdirbystės išsivystymo pakopoje, kada gyventojai gyveno toli vienas nuo kito, mirusiesiems bū-

davo statomos atskiros lūšnos. Antai Afrikos Vakarinio kranto gyventojai, kur žemdirbystė išsivystė labai anksti, mirusiuosius laidodavo specialiose lūšnose, pastatytose tam atvejui. Ten būdavo galima užėti iš-tisus "mirusiųjų miestus", pastatytus tam tikra tvarka.

Derlingose žemumose, kur gyventojų būdavo gana tanku, kur kiekvienas žemės sklypelis branginamas, tiek vietos skirti mirusiesiems buvo neįmanoma. Dėl to čia mirusiuosius imta gabenti į kalnus. Šis paprotys buvo ypač paplitęs antikinėje Graikijoje.

Kaip atsirado kapai

Priklausomai nuo konkrečių sąlygų mirusieji būdavo išgabenami į dykumą, į kalnus arba laiveliuose paleidžiami į atvirą jūrą. Ten, kur tų sąlygų nebūdavo, mirusiesiems statydavo namus žemėje, arba, kaip dabar mes pasakytume, užkasdavo į kapą.

Šiuo atžvilgiu labai būdingi karelių kapų statiniai. Jie iškasdavo 50—60 cm gylio duobę ir joje pastatydavo mažytį namą — karstą. Šis "mirusiųjų namas" būdavo su-
ręstas iš medžių, apie 2 m ilgio ir 0,6 m pločio. Virš rentinio uždengdavo lentų stogą. Vėliau šiuose statiniuose randamos lentinės grindys; kartais vietoj grindų rentinio dugne būdavo patiesiamas žvėries kailis arba išplūkiamas sluoksnis molio (panašiai kaip plūkinė asla). Šiame name-kape būdavo sudedami įrankiai ir ginklai, kuriais mirusysis daugiausia naudodavosi būdamas gyvas.

Antai vyrų kapuose yra rasta dalgių, kirvių miškui kirsti, žaslų, iečių, kovos kirvių, iečių galų; moterų kapuose rasta verpsčių, kauptukų, piautuvų, žirklių avims kirpti. Matyt, buvo galvojama, kad po mirties, pomirtiniame gyvenime, vyrai piaus žolę, kapos malkas, medžios, kovos su priešais, o moterys verps, dirbs žemę, piaus rugius, kirps avis ir dirbs kitus darbus, jiems įprastus žemiškajame gyvenime. Mirusysis būdavo laidojamas apvilktas geriausiais drabužiais, su visais jam priklausančiais papuošimais. Vadinasi, jis būdavo aprūpina-

mas visu tuo, kas jam buvo reikalinga žemiškajame gyvenime.

Esminio skirtumo tarp žemiškojo ir pomirtinio gyvenimo šiuose vaizdiniuose dar nėra. Tačiau čia jau iškyla klausimas dėl mirusiojo gyvenimo vietos. Šis klausimas būdavo keliamas priklausomai nuo palaidojimo vietos: "po žeme", "dykumoje", "kalnuose", "medžiuose" ir t.t. Kaip jie ten gyvena?

Mirusiųjų "gyvenimas"

Jeigu mirusieji tiesiog palikti lūšnoje arba kalnuose, miške, tai jie ir toliau gyvena įprastinį žemiškąjį gyvenimą, tik be rūpesčių, laimingą. Šia prasme būdingos T.S. R.S. tolimoje šiaurėje gyvenančių evenkų pažiūros. Tikinčiųjų nuomone, mirusieji giminaičiai gyvena gentimis ir giminėmis, panašiai kaip žemės gyventojai, vilki tokius pat drabužius kaip gyvieji, ir verčiasi analogiška ūkine veikla: medžioja, žvejoja, stato taigoje spąstus žvėrimis ir paukščiams. Tačiau, tikinčiųjų nuomone, šis panašumas turi ir esminių skirtumų.

Nors mirusieji, kaip sako evenkai,— žemojo pasaulio gyventojai, ir yra panašūs į vidurinio pasaulio, tai yra žemės, gyventojus, tačiau jie nėra gyvi žmonės, tai esybės, kurios nekvėpuoja, neturi karšto kraujo, kurių širdys neplaka. Jų kūnas šaltas, be vidurinės žemės gyvenimo syvų. Jie panašūs į sausą medį, supuvusį kelmą. Netgi jų kalba visiškai kita — mirusi, visiškai nesuprantama gyviesiems. Vadinasi, iš šio pavyzdžio matome, kai pomirtinis pasaulis dar griežtai neskiriamas nuo žemiškojo, bet jau turi tam tikrų esminių skirtumų, o svarbiausia, įgauna daug antgamtinių savybių.

Tik "geriau" negu ant žemės

Kai kuriose kitose tautose pomirtinis gyvenimas turi tų antgamtinių savybių mažiau. Antai eskimai tiki, kad po mirties jie gyvens analoginį gyvenimą; medžios baltąsias meškas, žuvas, važinės su šunimis ir t.t. Pomirtinis pasaulis skiriasi nuo žemiškojo tik tuo, kad jame gyventi daug geriau, negu žemėje: žvėrių ir paukščių pilna, nebūna baisių uraganų ir t.t.

Brazilijos miškuose gyvenančių genčių nariai įsivaizduoja, kad po mirties jie atsidursią puikiuose miškuose, kuriuose pilna žvėrių ir paukščių, ir laimingi gyvensią su savo artimaisiais.

Šioje vaizdinių apie pomirtinį pasaulį išsivystymo stadijoje nėra nė minties, kad mirus prasidedas grynai dvasinis egzistavimas, kai nereikės nei valgyti, nei rengtis. Atvirkščiai, visa tai būtina po mirties.

Dėl to visi siekė kiek galima daugiau materialinių gėrybių pasiimti su savimi į kapą arba užtikrinti tokią padėtį, kad mirusysis nuolat būtų aprūpinamas valgiais ir gėrimais. Tad labai suprantamas paprotys, kodėl būdavo laidojama su visu ūkiu: maistu, darbo įrankiais, gyvuliais ir netgi vergais. Indijoje iki pat XIX amžiaus vidurio gyvavo laukinis paprotys "sati", pagal kurį, mirus vyrui, našlė būdavo sudeginama ant mirusiojo kapo. Pagal tą religiją, vyrui po mirties reikia ne tik maitintis ir rengtis, bet ir turėti žmoną.

Šie papročiai, be abejonės, susiformavo dėl tos priežasties, kad į mirtį buvo žiūrima kaip į žemiškojo gyvenimo tęsinį, kad mirusysis "išėjęs" į kitas, nelabai tolimas vietas.

Tikėjimas į požeminį gyvenimą

Tose gentyse, kurios mirusiuosius užkasdavo žemėje, vaizdiniai apie pomirtinį pasaulį išsivystė visiškai kitaip. Čia atsirado tikėjimas į požeminį pasaulį. Mirusieji gyveną "po žeme", "žemės gelmėse". Ten tamsu, niūru ir šalta. Panašiai pomirtinį pasaulį įsivaizduodavo babiloniečiai.

Pagal tuos vaizdinius, visi be skirtumo mirusieji eina į požeminę mirusiųjų karalystę, "į šalį, iš kurios negrižtama". Ten jie minta moliu, geria purviną vandenį, jų egzistencija visiškai be džiaugsmo, jie pasmerkti amžinoms ligoms ir kančioms, kurios yra tų ligų ir kančių tęsinys, nuo kurių žmogus yra miręs. Vadinasi, mirusysis gyvena taip, kaip gyveno paskutiniu metu žemėje.

Tose tautose, kurios mirusius laidodavo vandenyje, pomirtinis pasaulis taip pat įgijo savo ypatybių. Pavyzdžiui, melanezie-

čiai mirusįjį pasodindavo į laivelį ir nustumdavo nuo kranto, tartum išsiųsdavo jį į jūrą. Šitai laidojant, buvo atitinkamai įsivaizduojamas pomirtinis pasaulis. Šie žmonės pomirtinį pasaulį įsivaizdavo esant kažkur tolimoje saloje, kurioje daug žvėrių, paukščių ir vaisių. Mirusieji gyvendavo visai kaip žemiškajame gyvenime.

Kaip žemiškojo gyvenimo tęsinys

Išnagrinėjus ankstyvasias religinių vaizdinių formas, matyti, kad pirmųkštis žmogus pomirtinį gyvenimą įsivaizdavo kaip žemiškojo gyvenimo tęsinį. Šis naujasis gyvenimas iš pradžių niekuo nesiskyrė nuo kasdieninio. Vėliau, vystantis žemdirbystei, kai gentys pradeda ilgiau gyventi vienoje vietoje, atsiranda įvairios laidojimo formos.

Ryškaus socialinio skirtumo pomirtiniame gyvenime nebuvo, nors jau senovės graikų religijoje sutinkami pirmieji teiginiai, kad mirusieji karaliai ir toliau viešpatauja pavaldiniams. Tačiau tas viešpatavimas toks nelinksmas, kad geriau žemėje būti samdiniu, nekaip aname pasaulyje karaliumi. Vaizdinių apie rojų ir pragarą toje stadijoje dar nebuvo, pomirtinis gyvenimas buvo vienalytis.

(Kitą kartą pakalbėsime apie pomirtinio gyvenimo suskirstymą į pragarą ir rojų.)

TIK MOTULĖS ŠIRDYJE

Šviesios šviesios žvaigždžių kekės,
Žemėn linkdamos, žydės,—
Tik motulės šviesios akys
Man šviesesnės už žvaigždes.

Švelnios švelnios pievų gėlės
Lenkia baltas galveles,
Švelnios rankos motinėlės
Man švelnesnės už gėles.

Prie motulės prisiglausiu,
Apkabinsiu rankom ją
Ir karščiausią meilę jausiu
Tik motulės širdyje.

K. Kubilinskas

Vacys Reimeris

RŪPESTIS

Sunki ir didelė
kaip žemės kamuolys —
žmogaus diena,
pilna minties,
pilna prasmingo darbo,
iškėlusio jo galvą lig žvaigždžių...

Ateina vakaras,
ir aš girdžiu,
kaip jo širdis širdy planetos plaka,
kaip kraujas,
tekantis žemynų upėm į šalis,
ir suka turbinas,
ir krauna rugio varpą,
kaip žvilgsnis jo į gimtą slėnį grįžta
kažkur nuo pačio Paukščių tako.

Ateina vakaras,
žmogaus delnai atvėsta,
tiktai ant jų, išraižytų plienu,
ir žaidžia kūdikiai,
ir gaudžia žemės miestai,
ir pats aš jų rievėm,
lyg pasakų keliais einu.

Ateina vakaras,
žmogus akis sumerkia,
su įsirėžusiais jose
dienos šviesiosios reginiais.
Jie suksis, lėks. Ir gal vokai pavargę
jų net gražiausiais sapnais
nebepakeis.

Žila tyla. Norėčiau sužinoti,
kokie vaizdai ji tartum vaiką veda
gelmėn tų keletos ramybės valandų, —
gal neša ji keliai,
jo rankom vakar kloti,
gal šypsos miestai jam nauji,
kurių žemėlapyje dabar nerandu,
o gal jo mylima ši mielą metą
jam taršo plaukus...

— — — — —
Ir kodėl, brolau,
ko tu suvirpai nelauktai,
lyg iš gelmių sudrebinta uola?
Ko greitos raukšlės suaria piktai
tau kaktą?
Ir toliau —

neberamu jau tau,
ir saulėti vaizdai pajuosta?..

...Kažkur šalia,
pro spindulių auksinį pluoštą
nusikvatojo giltinės juoku
dangun iškilus kepurėta pabaisa...
...ir byra, byra žmogui
ant jo ramių akių voku
šalta švininė pelenų rasa —
stroncijus 90...

— — — — —
Nereikia mažinti
žmogaus vertės
ir milžiniškos valios.
Žmogus į tamsą nenugrims —
žvaigždes pasiekt galys...
Tik rūpestis žmogaus —
išbandymui jo galios —
sunkus ir didelis,
kaip žemės kamuolys.

NAUJASIS ŽMOGUS

Mes dabar neretai susimąstom,
Neramina klaustukas landus:
Ligi kokio grožio ir masto
Bus pakilęs žmogaus vidus,

Kai visur—ir miestuos, ir kluonuos—
Bus visų gėrybių apstu
Ir kai pokario eilės prie duonos
Taps tautosakos elementu.

Argi upių bangavimas lėtas
Ir šalti karoliai rasų
Tebejaudins žmogų, žymėtą
Komunizmo piliečio pasu?

žmonės — ne porceliano lėlės.
Jiems lakštučių daina nepabos,
Ir kartu ves maršrutų strėlės
Už toliausių planetų ribos.

Pavilios juos klevų pavėsis
Ir paparčiais apaugus loma.
Mylimųjų akim jie žavėsis,
Bus ir ašara nesvetima...

Komunizmas, jų rankom sukurtas,
Gaus ir darbo, ir džiaugsmo gaida,
Ir pabėgs iš gyvenimo skurdas,
O žmogus nuo savęs—
Niekada.

Juozas Andriuskevičius